

J. A. Forel

AZ IDEGRENDSZER BETEGSÉGEI

*ÍRTA
AUGUST FOREL*

*FORDÍTOTTA
PETERDI ISTVÁN
Dr. DÉCSI IMRE BEVEZETÉSÉVEL
1 KÉPMELLÉKLETTEL*

*BUDAPEST
A KULTÚRA KÖNYVKIADÓ ES NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KIAL*

FOREL

Egészen jó tudományos könyveket lehet irni s azokból nagyon sok szép; és okos dolgot lehet tanulni anélkül, hogy az olvasónak törődnie kéne azzal, aki írta őket. Valami szép méltóság is van abban, ahogyan a nagy igazságok mögött eltűnik szerény kis szolgájuk a nagytudományú férfiú, ahogyan *személytelenül* jelenik meg a tudás. Aki a maga kutatásait ismerteti, az néha nemi kerülheti el az első személyt, de még ezzel együtt is könnyen maradhat a maga személyében ismeretlenül, úgy, hogy az olvasójának még a kíváncsiságát sem ingerli: ki lehet az, fiatal-e vagy öreg, kedves-e vagy rideg, legényember-e vagy családapa, hol lakik; mit csinál, mivel (mulat, mit eszik-iszik, aki mindezeket gondolta és fölfedezte?... Akármilyen ember a maga dolgában, a tudomány szószékén talárban) és parókában jelenhetik meg a tudós s ha ügyes rendező, még a világítást is úgy intézheti, hogy csak a tábla legyen világos, amire rajzol, öneki magának csak a szava törjön elő a sötétből.

az is nyugodtan, szárazan, emberi gyengeségek mellékhangjai nélkül.

De azért mindenki tudja, hogy a talárban ember van és mivel most olyanok az idők, hogy sokkal kevesebbet hiszünk a szép méltóságban, mint amennyire kíváncsiak vagyunk emberi dolgokra: azt is éppen úgy megbecsüljük s még 'jobbam is szeretjük, aki tanítani is a maga testével áll ki. Látni, hallani, szinte tapintani is szeretjük az emberi mivoltát annak, akinek! a gondolataival és kutatásaival dolgunk van. És ez a hajlandóságunk talán nem is kártékony, mulandp divat, mert mintha nem csalódnánk abban, hogy a méltóságos és objektív igazságoknál közelebb éri az örökkévalóságot a nagy lelkek meleg sugárzása, amely keresztüljárja a logikánk és a kritikánk bőrét és a meztelen szívünk (közepébe tudja bevésni a maga igazát... Nem tudhatjuk, meddig marad igaz akármi, amit mi annak ítélünk, de évezredes tapasztalatunk, hogy a nagy emberek, a nagy egyéniségek egyéni melege tudja a legjobban konzerválni a tudományos igazságokat és tud belőlük életben tartani valamit még! akkor is, amikor tételesen meghaladta őket az idő. Természetesen nincs olyan objektív igazság és nincs olyan nagy ember,, akinek ne volnának emberi hibái. De az igazságokat megölik a hibáik, a nagy emberek pedig a nagy hibáikkal együtt élnek a nagyságukkal arányos darab örökkévalióságig és velük mindaz,, ami résztvesz a nagyságukban.

Élő emberekről nincs mértéke annak, hogy erőik mekkora gyöngeségeket tudnak magukkal emelni és hogy mek-

kora a röptük igazi magassága. *Forel* Ágoston az életének hetvenhatodik évében még mindig olyan telivér intenzitással él, hogy még az öregségnek járó langyos kímélet is alig illeti meg és még a sokoldalú munkásságából semmi sem adja azt az érzést, hogy valami belőle végképpen elkészült és becsukódott. A szónak jó és rossz értelmében egyformán élő, — pontosabban mondva: fiatal ember és fiatalos minden, amit dolgozik vagy ír. A különösen sokoldalú tehetségeiből egy hiányzik, éppen az, amely a legjobban öregít: nem tud *kiábrándulni*. Évtizedek óta tud egyfolytában hinni olyan dolgokban, mint például az emberiség haladása a tökéletesedés felé, a tudomány nevelő hatása, a nemzetközi béketörekvésel sikere, a tudás győzelme a babonákon, a józan belátásé a beteg dühöngéseken, a szabadságé az elnyomatáson — s abban, hogy az emberiség hamarosan megtanul a józanul belátott logikus érdekei szerint cselekedni, amint leszokik a józanság legnagyobb akadályáról, minden elnyomatás, kizsákmányolás, butítás legfőbb eszközéről s a szeszes italok ivásáról... A viliág legfiatalabb embere, *Goethe* már harmincegyéves korában írta *Lavaternek*: *az ifjúságunk idején még abban bízunk, hogy palotákat építhetünk az embereknek, mire aztán rákerül a sor, mindakét kezünk televan munkával, hogy csak a szemetjüket félre tudjuk takarítani*. A hetvenötéves, *Forel* még palotákat akar építeni és akármilyen jól látja az emberiség világnyi szemetjét, még 'mindig hisz benne, hogy egyszer mind el lesz takarítva s hogy akkor hamarosan fölépül a megtisztult, egészséges emberiség palotája. Még mindig minden-

ben hisz, amiből a világháború még a legkeményebb hívőket [is kiábrándította és mindent,, amit csinál, mond és ír, ez a mindenkiénél erősebb hit, ez a mindenkiénél forróbb szív fűti át olyan tüzesre, hogy a melegét minden keresztlül érzi, aki közeledik hozzá. Aki ezt a meleget nem szereti, annak nem is való.

A Genfi tó mellett, *Morgesban* született 1848 szeptember elsején, francia-svájci parasztemberek gyerekéül. Orvosnak tanult és mellékesen a hangyák életét tanulmányozta gyerekkora óta. Elmeorvos lett, fiatalon világhírű, harmincegyéves korában már az elmeorvoslás professzora és az elmeklinika, a nevezetes *Burghölzi*-intézet igazgatója Zürichben. Fiatalabb éveiben főképpen, az idegrendszer anatómiájával és élettanával foglalkozott, későbben a hipnotizmus terén kezdett dolgozni és az elmeorvoslás *lélektan* része felé fordult. Már öregen érte az orvosi lélektan gyökérésen új fordulata, a *pszichoanalízis* s ha nem is foglalkozott vele teljes alapossággal,, de egyike volt az elsőeknek a »régi iskola« vezérei közül, aki nem szegült ellene, hanem elismerte a jogosultságát és az eredményeinek súlyosságát. Professzorkorában nyílt ki a szeme az orvostudomány szociális föladatai felé, legelőször azon a téren, amely mindmáig a legnagyobb lelkesedésének és erő kifejtésének a területe: az alkoholkérdésben. Az elmeklinikán természetesen hő alkalma volt alkoholistákat gyógyítani és ő is kénytelen volt ugyanazt tapasztalni, amit az alkoholis-

táknak minden orvosa: hogy ha a beteg néhány hétig vagy legfőképpen egy-két hónapig tökéletesen tartózkodik a szesz-italoktól, akkor a legtöbbször tökéletesen, de mindig nagy mértékben meggyógyul, — de ha aztán kimegy az intézetből, minden jó szándéka mellett is biztosan visszaesik az alkoholizmusba s természetesen annak minden következményébe is. Az alkoholistákat nem elég meggyógyítani: azután még meg is kell menteni őket a visszaeséstől. És ez a megmentés a klinikának sohase sikerült. Ekkor hallotta Forel, hogy van Zürichben egy cipésmester, aki foglalkozik alkoholisták *megmentésével* és akinek ez sikerülni is szokott. Elment hozzá és *Bossharet* mester megmagyarázta a professzornak, hogy a meggyógyult alkoholbetegekkel állandóan érintkezni kell, segíteni kell nekik abban, hogy az egész életük módját át tudják alakítani alkoholmentesre, alkoholmentes környezetről, társaságról és mulatságokról kell a számukra gondoskodni, — be kell őket vinni alkoholelles egyesületekbe, még pedig olyanokba, amelyek komolyan veszik a dolgukat, tehát nem *mértékletességre* szólnak, hanem tökéletes *absztinenciára*. A mértékletességet hirdető alkoholelles mozgalom csak rossz (de sokszor igazságos) tréfákra adott alkalmat a gúnyolódóknak és természetesen nem segíthetett az alkoholistákon, akik |a tapasztalat szerint abban a pillanatban menthetetlenül visszaesnek; amint az első csöpp szeszestalt megitták. Csak olyan egyesületnek lehetnek komoly eredményei az alkoholizmus ellen általában s az egyes betegek körül még inkább¹, amelyek a mindenféle szeszestaltól való töké-

letes tartózkodást hirdetik s azt a maguk körében, a tagjaik között tökéletesen meg is tartják. Ilyen környezetben a megmentett alkoholista állandóan azt a lelki levegőt szíja, amely meg tudja tartani az alkoholmentességben, mert az állandó példaadáson kívül megismerkedik az alkoholizmusról szóló tudnivalókkal, az alkoholelleses küzdelemmel és abban részt is vehet a megtért ember teljes ambíciójával. Nemcsak a mindennapi életét tanulja meg alkohol nélkül élni, hanem az ünnepeit és a multságait is megtalálja s még a társadalmi ambíciói és a hiúságai is kielégülhetnek tökéletesen alkoholmentes környezetben ...

Ezt mondta a professzornak a suszter és a professzor új megismerésekkel, új érzésekkel és új ambíciókkal ment haza. Hatalmas temperamentumának egész tüzével vetette magát az alkoholelleses küzdelembe és természetesen, hogy hamarosan a legfőbb vezetők közé került, most pedig már évtizedek óta a legfőbb vezérül számít. Fél munkát és megalkuvást sohase ismert, ebben sem és amikor Zürich kanton kormányja fontos kérdésekben több tekintettel volt a bortermelő polgárok érdekeire, mint az alkoholelleses professzor javaslataira: 1889-ben lemondott a professzorságról. Pontosabban kifejezve: odavágta a katedráját, amely természetesen az anyagi egzisztenciáját is jelentette és nem is vállalt többet semmit, hanem megpróbált az orvosi praxisából és tudományos munkásságából megélni. Olyan világforgalmas országban, mint Svájc, az olyan világhírű orvosnak, amilyen ő már akkor is volt, ez nem jelent nagy nehézségeket, de annak, aki a földi dolgokban, a pénz-

ügyekben leginkább, olyan tökéletesen járatlan, mint ő, mégis jobban való a nyugodalmasabb professzorság. A betegek alig fizettek, a kiadóitól a legelterjedtebb sok-kiadásos könyveiért neveltséges összegeket kapott, tehát szegény ember maradt végig. Ha pedig mégis akadt egypár ezer frankja, hónapokig utazott a trópusokon és vizsgálta a hangyák életét, amelyeknek közben világszerte a legelső tudósává lett. Mindig intenzívebben foglalkozott az alkoholkérdéssel és az alkoholelleses küzdelemmel is, amit mindig jobban elmélyített és kiterjesztett általános szociálhigiénés munkássággá. A világ testi-lelki egészségének mindig több kérdésével foglalkozott, könyvet írt a szexuális kérdéstről, a büntetőjog reformjáról és cikkekben, előadásokban küzdött mindenért és minden ellen, amit hasznosnak vagy károsnak tartott.

Miközben így a tudományos társadalmi „haladásnak és a gondolatszabadságnak világszerte egyik legnagyobb küzdője lett, hozzáfogott a hipnózis körül való kutatásaihoz is, amelynek szintén a legelső nagyságai közé számít s amelyről ő írta a legjobb összefoglaló könyvet. Ebben és minden sorában a személye szerint tökéletesen igénytelen, anyagi vagy hiúsági érdekeket nem is ismerő *személytelen* tudjós: de az a forró meggyőződés, az a korlátlan temperamentum, ami nemcsak a tudósává, hanem a prófétájává is teszi mindennek, amivel foglalkozik, mégis teljesen egyéni, bensőséges, mondhatni lírai melegséget ad az írásainak. Sohase beszél magáról, mégis minden során keresztül az egész egyénisége érzik. Ez a könyve is ezzel van tele,

noha bizonyosan a lelki betegségek témája is olyan, hogy a tudományos ismertetésükbe aligha tartoznak a szerzőjük egyéni különösségei, ő a szándékai szerint és a tudományában tökéletesen objektív is: db a karakterisztikus kezevonása ezen is, mint mindenben, lépten-nyomon megismerzik, — nem hiányául, hanem emberi szépségéül mindén munkájának.

Őseinek hazájában, a *Waadtlandban*, a benszülött franciák nyelvén *Vaud-nok* nevezett kantonban lakik most, *Yvorne* falucskában, közel a Genfi tóhoz, a Simplon-vasút mellett. A házának, amelyet a *Sexuelle Frage* könyvének jövedelméből vett, *La Fourmilière*, »hangyaboly« a neve, 1907 óta él benne a feleségével, aki tudomány-arisztokratikus származás: *Steinheil* párisi matematika-professzor leánya és méltó feleségé az urának, pedig proféták feleségének lenni nem könnyű feladat. Három leánya és kiét fia született, akik az egyik fiú kivételével élnek. Abból a jóságból, amivel az egész világot a szíven szeretné melengetni, a családjának is bőven jutott, de azokból a nehézségekből is, amik nem hagyják el a hétköznapi dolgokkal nem törődő nagy tudóst és agitátort.

Hatalmas szál ember, akinek a rövid-körszakállas arc képe már meglehetősen közismert az egész világ képes ujságjaiból. Ő maga is mindenfelé járt, ahol hangyákat vagy hangyatudósokat lehet találni vagy szociálhigiénés előadásokat tartani. Budapesten is többször járt, legfőképpen alkoholelleses alkalmakkor és célokért. Már túl volt a

hatvan esztendőn, amikor jobboldali gutaütés érte, amely a b'eszédiét és az írását megbénította. Amint jobban lett, megtanult a balkezevel írni, azóta meglehetősen kiheverte az egészet s a világháború idején már megint teljes erejével vett részt mindenféle békepropagandás kongresszusokon, és egyéb jószándékú és lelkes agitációs munkákban. A könyvei eközben tovább jelennek meg s még mindig frissen dolgoz át minden új kiadást. Az a könyve, amelynek a fordítását itt kapja az olvasó, az eredetiben eddig hét kiadást ért. Aki elolvassa, nemcsak azokat a tudnivalókat tanulja meg, amiről a fejezetek címei szólnak, hanem érezni fogja belőle az egyéni, emberi melegét is annak a nagy embernek, aki nemcsak a betegeknek, hanem az egész világ minden nyomorultjának akar az orvosa lenni s aki az élete programját abban a parancsban foglalta össze, hogy *az orvosok kötelessége a huszadik században az, hogy önnönmagukat fölöslegessé tegyék.*

Dr. Décsi Imre

MAGYARÁZÓ JEGYZETEK

néhány szóról és fogalomról, amelynek az értelme a szövegből nem derül ki világosan

Idegrendszer. Az idegrendszer berendezését és működéseit legjobban a telefonhálózattal való (gyakran használatos) összehasonlítás érteti meg. A testünk minden pontját idegszálak kötik, a *központi idegrendszerhez*, amely a koponya üregében levő *agyvelőből* és a gerincoszlop belső csatornáján végignyúló *gerincvelőből* áll. Minden idegszál csak egy irányban vezet az ingerületet, tehát a szervektől a központ felé (a »centripetális« vezetésre) más idegek szolgálnak, mint azok, amelyek, a központ parancsait viszik (»centrifugális« utón) a *perifer* szervekhez. Az agyvelőhöz és a gerincvelőhöz képest minden szerv, a legbelsőbb is »perifer«; az idegrendszernek a központokon kívül való része, tehát az idegszálak és az *idegdúcok* teszik a perifer (perifériás) idegrendszert. Az idegdúcok (»ganglionok«) kisebb mellékközpontok, amelyekben néhány idegszál találkozik és amelyben ezeknek a működése a nagy központoktól függetlenül kap alárendeltebb jelentőségű irányítást. A centripetális idegeket *érző* idegeknek is nevezzük, mert ezeken keresztül áramlik mindaz az ingerület, amit az érzékszervek a külső világból és a testünk belsejéből (fájdal-

mak, szervi érzések) fölvesznek. A centrifugális idegeket *mozgató* idegeknek, mert rajtuk keresztül az izmokhoz, mirigyekhez a központok mozgató parancsai mennek. Minden idegfajta csoportosan halad; egy fajta idegnek egy kötege egy *pálya*; a legfőbb mozgató-idegek kötege a jobb- és baloldali *piramispálya*, amely a nevét a központi sejteinek alakjáról kapta, s amelynek a sérüléseivel mindig nagyobb izomcsoportok bénulása, esetleg teljes féloldali bénulás jár (például a gutaütésben, amikor véralvadék összenyomja az egyik oldali piramispályát). Ha érző ideg sérül vagy betegszik meg, a hozzátartozó érzések megszűnnek, ha mozgatóidegnek esik baja, akkor megbénul az a mozgás, amelyre szolgált. A nagy agy a legfőbb központ, amely a lelki működéseinkre is szolgál s az ingerületeit *tudunkra tudja adni*, míg ellenben mindaz, amit a *kisagyvelő* és a *gerincvelő* igazít el, »automatikusan« történik. Ilyen automatikus mozgás minden »reflex«, tehát mindaz, amit külső inger kivált anélkül, hogy akarnunk kellene vagy akár csak tudnunk is kellene róla: ha a szemet fény éri, a szemünk bogara (a »pupilla«) összehúzódik, ha a szemhez valami hozzáér, a szemhéj görcsösen becsukódik, ha a térdünk kalácsának egyik pontját gyöngén megütjük, a lábvesztő izom ránt egyet a lábunk szárán; ilyen reflex még igen sok van és a testünk normális, öntudatlan működéseit a reflexeknek igen bonyolódott összeműködése kormányozza a nagyagy kikerülésével, a gerincvelőn, a kisagyvelőn és a kisebb dúcokon keresztül. Az agyvelőben és a gerincvelőben minden testrésznek és minden működésnek külön központja van, úgy, hogy ha az agyvelő vagy a gerincvelő valahol beteg, a betegség helyét meg lehet abból állapítani, hogy milyen szerveknek milyen érzése vagy mozgása szűnik meg.

Neuron. A »Neuron-elmélet« szerint, amely részben *Forel*-től származik, az egész idegrendszer egymással

csak érintkező, de össze nem nőtt egységekből, a *neuronokból* áll. Egy neuron: egy idegsejt és a »nyúlványai«, vagyis a hozzátartozó idegszálak. Bizonyos, hogy az idegszálak élete az idegsejttől függ, amelyből erednek; ha a vele valló összeköttetésük megszakad, elpusztulnak. Hogy az egymáshoz kapcsolt neuronok csak érintkeznek-e, mint az összekötött villamos vezetékek, vagy pedig finom szálak mennek át belőlük egymásba (mint ahogy a neuron-elmélet egyik legnevezetesebb ellenfele, *Apáthy István* hazánkfia is állította), az wiég végképpen nem dőlt el.

Nerokim annak: a közelebről nem ismeretes energiának a neve, amely az idegszálak és idegsejtek ingerületeit mozgatja.

Mneme, engramm, ekforia. *Semon* emlékezés-tejóriájának szavai, amely szerint az emlékezés minden szerves életnek alaptulajdonsága s az ember emlékezőtehetsége csak az egyik formája a *mneme*-nek, a »szerves emlékezés«-nek. Minden inger, ami, szerves testet ér, hagy benne valami nyomot, ez az *engramm*, engrammokkal tehát minden szerves élet televan. Az őseink engrammjaiból egy csomót már magunkkal hozunk a világra s azt a hozzájuk szerzettekkel együtt a csirasejtjeinkkel további adjuk az utódainknak: ez a tulajdonságok öröklődése. Amikor a nyugvó engramm működni kezd, amikor tehát az emlékezés beáll, az az *ekforia*; ilyenkor a rejtett emléket *ekforáljuk*, »kihozzuk«. Forel az emlékezés körül következetesen a *mnemetepria* szavait használja. Tehát: *ekforia*, = emlékezés, *engramm*, = emlék, *anekforia*, = az emlékezés hiánya.

Ontogenezis az egyén fejlődése; *filogenezis* a fajé.

Plazma a sejtek alapanyaga.

Csirasejtek: a pete és az ondósejt.

Góc: körülhatárolt folyamat. Ami nem körülhatároltan, hanem szerteszét folyik le, az *diffúz*.

Endémiás betegségek azok, amelyek egyes helyeken vagy vidékeken állandóan uralkodnak, *epidémiák* a haladó járványok. Endémiás például egyes alpesi vidékeken a golyva, epidémiás természetűek az ismeretes akut járványos betegségek.

Epilepszia az idegrendszer krónikus betegsége, amelynek enyhe formái rövid ájulásokból, a súlyosabbak rángatózó görcsös rohamokból állnak, mindig tökéletes öntudatlansággal a roham ideje alatt és minden emlékezés nélkül a roham egész idejére. A súlyos epilepszia sokszor beteges lelki tünetekkel, néha különleges elmebetegséggel is jár.

Hisztéria sokszor emlegetett szó, amelynek a valóságos értelme nem eléggé pontos. Még a legjobb értelmezése az, hogy azokat a betegségi állapotokat nevezzük hisztériásoknak, amelyek minden szerves elváltozás nélkül lelki okokból erednek.

Hisztériásnak szokták még nevezni bizonyos idegbetegeknek azt a tulajdonságát is», hogy a panaszait különösen hatásvadászó, színészi módon adják elő s ezzel a betegségüknek valami romantikus értéket adnak.

Affektus = érzelem, kivált az erősebb.

Katalepszia az izomzatnak lelki okokból (sokszor hisztériás állapot következtében), beállói különös állapota, amelyet »viaszszerű hajlékonyságnak« is neveznek: a beteg tagjainak akármilyen helyzetet lehet adni, abban mozdulatlanul megmaradnak. Hipnózisban is elő lehet idézni.

Negativizmus az *ellenkezésnek* egy beteges formája, amelyben a betegek minden kérésnek, tanácsnak, pa-

rancsnak ellene szegülnek, vagy egyszerűen rá se hederítenek, vagy az ellenkezőjét csinálják. Főképpen elmebetegségekben fordul elő.

Sztereotípiá egyazon mozdulat, szó vagy mondat folytonos, gépies ismétlése hosszabb ideiig. Elmebetegségekben fordul elő.

Támasztó szövet a testünk valamennyi részének az az anyaga, amely a szervek működésében nem vesz részt, csak összetartja a működő szöveteket. Az idegrendszer támasztó szövete a *neuroglia*.

Diszociáció együvé tartozó működések vagy folyamatok szétesése.

Anesztézia = érzéketlenség. *Hiperesztézia* = túlérzékenység. *Hipesztézia* csökkent érzékenység. *Paresztézia* = külső ok nélkül való, tehát »hamis« érzés: hangyamászás érzése, bizsergés, fülzúgás, szemkáprázás és a többi ezekhez hasonló.

Metafizika, dogma. A megvető hang, amelyen ezekről beszél, a *Haekkel-féle* »monizmus«-ból származik, amelynek Forel híve s amely ezeket, kivált a *metafizikát* nem az elfogadott filozófiai értelemben használja, hanem! tapasztalatokkal meg nem alapozott, előítéletekén alapuló s az érzéki világról való tudásunkkal ellentétben álló, nézeteket s az ezekben való kritikátlan hitet érti rajtuk.,

A filozófiában a metafizika nem ezt a fennvázolt féltudományos megismerést, hanem a minden tapasztalati vagy elméleti megismerés alapfogalmairól, alapelveiről szóló tudományt jelenti, amit tehát! az egyes «tapasztalat» tudományokkal nem szabad összetéveszteni. Például a legismeretesebb idevágó kérdések egyike: hogy »van-e szabad akarat?« tisztán metafizikai kérdés, azaz, egyszerűen szólva,

annak a kérdése, hogy a *szabadság* vagy az *akarat* fogalmát valaki *hogyan fogja fel?* A tapasztalati lélektanba ez a kérdés egyáltalában nem tartozik, azaz megfigyeléssel, adatokkal, kísérletekkel sohasem dönthető el. Minden egyes megfigyelt, megvizsgált eset ugyanis csak aszerint mutathatja, hogy »van«-e, vagy »nincs« szabad (akarat, amint a megfigyelő a megfigyeléstől függetlenül, előre fölteszi, hogy mit akar szabadnak nevezni és mit nem, — amit *általában* nem lehet tapasztalatokra alapítani s ennél fogva természettudományosan bizonyítani sem. Mindazonáltal az ilyen »tapasztalon túli« szempontok sem kevésbé fontosak, mint maguk a tapasztalatok, mert az (egy-egy tapasztalattal) csak az ilyen általános kérdések útján lesz rendszeres tudomány. Úgy, hogy ez a szempont, amelyből a monisták megvetik a metafizikát, szintén metafizikai szempont, mert az, hogy »csak az igaz, janiit az érzékszerveink tapasztalataiból származik«, szintén nem tapasztalati igazság, hanem előzetes föltevés, általános elmélet arról, ihogy toi' a tudomány, és mi az igazság. (Vagyis: tiszta 'metafizika, csak kissé naiv.

Viszont mégis csak igazságot kell| szolgáltatni ennek az »antimetafizikai« metafizikának abban, hogy a túlzásai és egyoldalúságai reakcióképpen támadtak a régebben nagyon elterjedt és elég kártékony ellenkezőirányú tudományos naivitásra, amely a tapasztalást és a metafizikát szintén összetévesztette, de viszont a tapasztalati tudományok kérdéseit akarta egyszerű gondolkodással, tapasztalás nélkül eldönteni.

Aki mindezekről a dolgokról komolyan akar tájékozódni, azt minden filozófiai iskolakönyvnél jobban (eléri ezt a célját, ha *Kant* »Prolegomenáit« elolvassa. Teljes címe: *Prolegomena zu jeder künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können*. Rövid kis fü-

zetke, nem könnyű olvasmány, de aki nem győzi, annak nem való a metafizika — ami nélkül különben okos és mély tudós is lehet az ember. Csak filozófus nem; de nem is kell, hogy az legyen, akinek a hozzávaló »szerve«, ami olyanféle, mint a zenéhez a zenei hallás, nincs meg.

Dr. Décsi Imre

ÁLTALÁNOS FOGALMAK AZ ELME- ÉS IDEGBETEGSÉGEKRŐL

Régebben leginkább azt tanította, hogy lélek és agyvelő külön dolog; ezen az alapon máiiig; megkülönböztetnek elme- és idegbetegséget. A tévedés végzetes volt; ma is valahogy úgy van még, hogy a közönség, ha az elmebaj szót hallja, másra, mint az őrültek lelakatolt szobájira alig gondol. Elég naivul, a legsúlyosabb elmebajost is »idegbajosnak« hívják otthon; és a hozzátartozó felháborodik, ha akad, aki ilyenkor az »elmebaj« szót kiejti. Persze, eszünkbe se jut állítani, hogy minden idegbajt a szó igazi értelmében elmebetegségnek is lehet nevezni. Amennyire bizonyos, hogy a központi idegrendszer minden zavara (a szemé is,, fülé is) közvetve vagy közvetlenül, a szellem|ji funkciókat is zavarja, bizonyos az is, hogy a nagy agy működésének csak igen kiterjedt zavara fogja az egyéniséget, az »Én« egységét megváltoztatni. Megfordítva azonban alapvető föltevése az elmekórtannak, hogy *az elmeélet minden zavara a nagy agy működésének zavara.* Hogy ez a zavar olyan

nagy-e, hogy az embert jogi értelemben beszámíthatatlanná teszi, vagy hogy a társadalom érdekében, vagy a magáiban is a zárt elme-kórházban való elhelyezését kívánja, — ez tisztán adminisztratív célszerűség kérdése; de az ideg, vagy az elmebetegségek tudományos fogalmához semmi köze sincs. Nagyon sok elmebeteg jár szabadon, ha az elkülönítésüket semmi olyan dolog sem kívánja, aminél fogva magukra vagy másra veszedelmesekké válhatnának.

Kétségtelen az is, hogy az olyan betegséget, amely csak a környéki idegeket, idegsejt csomókat támadja meg, nem nagyon fogja idegbajnak tartani senki, mert ezek csak mérsékelt fájdalmat, esetleg mérsékelt bénulást okoznak. A leprás betegek egy részének betegsége az, hogy a környéki (idegeit ellepi a daganati mégse idegbetegnek, mégis fertőző betegnek tekinti mindenki. A »rózsaövé« — egy sömörös bőrbetegség — is a környéki idegek gyulladása: fájdalommal, hólyagos kiütéssel jár. Mindenki bőrbajnak tartotta, míg kiderült, hogy az idegek gyulladása a betegség alapja. A látóhártya megbetegedése is alapjában tipikus érzőideg betegség; a szemészeti megbetegedésekhez sorolják, nem az idegbajok közé. És még' sok példa van erre. Amikor valaki »ideges«, a környéki idegei a legtöbbször teljesen egészségesek. Az elnevezés! tehát tökéletesen hibás. Még tovább mehetünk: a legtöbb úgynevezett *idegbetegség* alapja a nagyagy megbetegedése; csak egypár, meghatározott kategóriája esetében a gerincvelőé, alsóbbrendű agyi centrumoké. Nagyon természetes, hogy az ilyen esetekben az elme működése is kifogástalan, hiszen a nagy-

agyvelő összetétele is ép. Az úgynevezett »idegesség« és mindaz, amit *neuraszténia* néven szokás egy kalap alá venni, kizárólag a nagy agy velő működésének zavara és az elmebajokkal sokkal közelebbről rokon, mint minden más centrum megbetegedésével, amely nem a nagyagyvelőhöz tartozik.

A nagyagynak minden működésbeli zavarát azonban az érzékeink és az izmaink tükrözik; mert az érzékeink működésével csak úgy szerzünk tudomást, hogy az érzékszerv ingereit az idegek az agyhoz vezetik; az izmainkról pedig tudjuk, hogy a legfontosabb működéseiket a nagyagy irányítja. A sok tévedés, fogalomzavar onnan ered, hogy a nagyagy ezeket az ingerekét, az *észrevevéseit* »kihelyezi« az érzékszervek perifériájára, azaz: tudomásul veszi, hogy honnan erednek, ha például egy *fa* szembe kerül az ember elé, akkor nem az ingerét vesszük tudomásul, hanem azt, hogy egy *fa* van a szemünk előtt. Másrészt pedig a más emberek agyműködését az izommozgásaikról olvassuk le, azaz: mi csak mozdulatot, arc kifejezést látunk s ebből következtetünk, hogy mi történik a láthatatlan agyban. így szoktunk hozzá, hogy mindenhol, másoknál is, magunknál is, a test perifériájába helyezzük ki azt, ami tulajdonképpen a nagyagyban történik. De viszont tudjuk, a nagyagy benyomásait az érző idegeken keresztül kapja; parancsait a mozgató idegek teljesítik, az idegrendszer minden betegségeinek beosztása tehát, külön az agyvelő, a gerincvelő és a perifér idegek megbetegedésére többé-kevésbé mesterséges, önkényes dolog. Így e könyv

nem is fogja őket elválasztani. Helyi pusztulás, helyi zavar az idegrendszer minden részében, természetesen előfordul. De a helyi megbetegedés is tovább hat az idegrendszer többi részeire, amelyek a pusztuló, vagy megrongált résszel működésbeli összeköttetésben állnak.

Fontosabb a rongálás, a zavar természetét megállapítani. Nem mindegy, hogy egy *neuron* pusztult-e el, vagy az áramnak, a keringésnek van-e valami zavara és az idegrendszer különben ép. Épp ilyen nagyon fontos megtudni, hogy a meglévő zavar állandó-e, vagy múlékony. Azt fontos tudni, hogy az idegzavarnak van-e kimutatható oka: mérgezés, baktériumos infekció. Hasonlóképpen igen sokat jelent: az ártalom az embrionális életben, a csirában, esetleg távolabbi elődökben megvolt-e már? Szóval: ez a könyv az idegbetegségek áttekintését nem egyetlen rendszer, vagy sablon, hanem a tényleg előforduló, fontos folyamatok alapján adná meg. Vallóban mulatságos látni sokszor, hogy egy és ugyanazon betegséget, állapotot az elmekórtan, az idegkórtan, a belgyógyászat tankönyvei hogy írnak le más és másképp, a szerzőik különböző szempontjai szerint. És igazán érdekelne tudni, hogy ugyanaz, ami idegbaj egyszer, miért elmebaj máskor.

Szervesnek nevezzük mindazt a klóros változást, amely az idegszövet bonctanilag (kimutatható pusztulásával vagy legalább is látható megbetegedésével jár. A pusztulás vagy megbetegedés lehet gócos, vagyis: körülírt helyét támadhatja meg az agyvelőnek, gerincvelőinek, – vagy pedig az idegeknek; és lehet egyenletesen, minden irányban szét-

terülő, *diffúz*. Ha diffúz a megbetegedés, akkor a neuronok, itt-ott, mindenfelé a szövetekben az egész idegrendszer, vagy legalább is egy nagyobb részének területén betegek gyulladtak, sorvadtak. A diffúz megbetegedés általában súlyosabb a gócosnál; bár a boncoláskor nem olyan azonnal látható, mint a gócos. Érthető is: diffúz megbetegedésnél többé-kevésbé szenved valamennyi neuron működése; körülírt góc esetén az idegrendszer többi része zavartalanul működhetik.

Tapasztalati tény, hogy a központi idegrendszer elpusztult neuronjai soha újra ki nem alakulnak. A szerves központi idegbajok ezért mindig súlyosak és nehezebben gyógyulnak. Akkor gyógyíthatók könnyebben, ha a megbetegedés oka múló baktériumos infekció, gyulladásos iz-zadmány, szóval olyasmi, ami a neuront csak izgatja, nyomja, db el nem pusztítja. Vagy akkor, ha a betegség keletkezésével egyidőben izgatja, nyomja valami a neuronokkal szomszédos agyrészeket; az ilyen bántott agyrészek nagyobb működésbeli zavart okozhatnak, mint akár az elpusztult neuronok; ha most az agyrészek izgalma, bántódása elmúlik, az ezzel járó bénulások is elmúlnak; az eredmény természetesen szintén részleges gyógyulás lesz. (Részleges: mert az elpusztult neuronok! nem állnak helyre.)

Funkcionálisnak, »működésbeli«-nek nevezünk minden olyan zavart, amelynek nem anatómiai szöveti elváltozás az alapja; azaz, amelynek esetében anatómiai vizsgálatnál elváltozást a központi idegrendszer anyagában nem találunk. Alapjában nem egészen precíz ez a kifejezés, mert

világos, hogy minden funkcionális zavarnak, ha máshol nein., legalább a neurokim molekuláris mozgásában fellépő zavar az oka; ezt pedig el nem tudjuk képzelni az ideganyag kémiai szerkezetének megváltozása nélkül. Mindenesetre jó lenne a »funkcionális« terminus helyett a »reparabilis« szót használni; még ennél is jobb mindjárt a »neurokim« zavaráról beszélni, evvel mindjárt az idegszövet épsége is kifejezést nyerne.

A dolgot még jobban bonyolítja» hogy egy csomó ideg-betegség, amelyet kezdetben nemi lehet másnak, csak funkcionálisnak tekinteni, hosszú tartama, után szervessé válhat; azaz, az idegelemek, ha csak könnyű mértékben is, de maradandóan sorvadnak tőle; erre felmerül a legtöbbször megoldatlanul maradó kérdés: a hosszantartó funkcionális zavar volt-e oka a maradandó zsugorodásnak, vagy az a roppant finom, mikroszkóp alatt sem látható anatómiai idegszövetváltozás már a betegség legkezdetén megvolt, de csak hosszú idő múlva nyilvánult meg éppen ebben a szemellátható sorvadásban. A jövő talán megoldja ezt a kérdést.

A következőkben az »organikus« (szerves) és a »funkcionális« (működésbeli) szót a most tárgyalt értelemben fogjuk használni; az olvasót kérjük azonban, hogy a kiegészítő magyarázatot sem felejtse el.

Az érzékelés zavarai

Az érzékelés minősége (milyensége) háromféleképpen szenvedhet zavart.

1. Csökken vagy megszűnik az érzési reakció, amely rendszerint minden ingert követ. (Csökkent érzékenység: »hipesztézia«; érzéketlenség: »anesztézia«.-

2. Az ingert követő érzési reakció fokozott, vagy támadó érzés külső inger nélkül (Hiperesztézia = túlérzékenység; érzékecsalódás = hallucináció).

3. Sajátságos, rendkívüli, beteges érzés támad (Paresztézia: például a »hangyamászás«, bizsergés és más ilyen érzések).

Ezek a jelenségek előfordulhatnak valamennyi érzékszerv területén és az okuk lehet szerves zavar is, funkcionális is. Például: A tűszúrást valaki nem érzi. (Bőr anesztézia.) Kis zörejt valaki hangosnak és fájdalmasnak érez. (Hallási hiperesztézia) fülzúgás (hallási paresztézia) jelentkezik. Minden fájdalom, amelynek megfelelő, szerves oka nincs, a hiperesztézia körébe tartozik. A fülzúgást, szikralátást hívhatjuk »elemi hallucinációnak« (egyetlen érző elem, nem egész komplexus hallucinál), akkor, ha nem okozta megfelelő *külső* inger. A megkülönböztetés azért inkább teoretikus, mint praktikus értékű; a paresztéziáknak rendesen nincs megfelelő külső ingerük.

Az észrebevés zavarai: hallucináció illúzió. *Kraepelin* után leghelyesebb *téves észrevetülésnek* nevezni őket. Ha lát, érez, hají valamit a beteg, anélküli, hogy a szemét, a fülét, bőrét érné valamilyen valóságos inger, ezt nevezzük *hallucinációnak*. (ismerős hangját hallja például, aki nem beszél, mert jelen sincs). A fordítottja ennek a *negatív hallucináció*: a beteg nem fogja fel az ingereket, amelyek

érzékszerveit a valóságban érik. Ha nappal nyitott szemmel észre nem veszem az embert, aki előttem áll, akkor negative, azaz: »elhallucionálom«. A hipnotizmus nagyon szép példákat szolgáltat erre. *Illúzió* (amely szintén lehet »negatív« [is] értjük a nemi teljes hallucinációt, amikor például ismerősön fekete ördögarcot, tüzes szemet, szarvat látunk. Az ismerős *Van*, az ördög díszei *nincsenek*. Negatív hallucinációja volt annak az elmebajosnak, aki egyszer menetelő gyalogos század puskáit eltűnni látta. Gyakori a hallási illúzió: zöreijben, madárfüttyben emberi hangot hall a beteg. A téves észrevezés inkább emlékezésbeli tévedésekkel függ össze, olyanformán, hogy a beteg azt, ami csak az emlékezésében merül föl, úgy érzi, mintha éppen most történne. Reflektorikus *ál-észrevezésnek* hívjuk *egyetlen* érzékszerv ál-észrevezését, amelyet másikk, ép érzékszerv *szabályos* észrevezése kelt. Egyik betegem hallucinációja az volt, hogy¹ botütés éri, valahányszor az ajtó kulcsát megzörgették.

Mozgást is lehet hallucinálni; például a saját testünk mozgását, ha teljesen mozdulatlan, is.

Azok az érzékeink, melyekkel pontos idő és térasszociáció(ó nem jár, (szaglás, ízlelés, bélérzés) igazi ál-észrevezést nemz keltenék, csak paresztéziát és elemi hallucinációt, De éppen a bélérzések azok, amelyek a legvadabb jelenségeket okozzák, mikor a beteg a legfurcsább dolgokat érzi a fejében, a hasában, mert a bizonytalan paresztéziát ilyen betegesen magyarázza.

Téboly és emlékezethamisítás

A téboly és a téves eszme magában: beteges ítélet, mely azonban együtt jár kóros hangulattal, paresztéziával, téves észrevevéssel, más hasonlóval. A tébolyt az jellemzi, hogy a beteg valósággal való ellenmondását nem veszi észre, nem »korrigálja«: ebben különbözik a közönséges tévedéstől; már kevésbbé élesen legtöbbször a babonától. Oka: az agyvelő működésének mélyreható kóros zavara, amely megváltoztatja az Én alapvető irányát, a szellemi egyéniséget. Elmebajos meglátja például a német császár arcképét. Abban a pillanatban *tudja*, hogy ez a kjép az apjái és most már ő: trónörökös. Az intuíció, belső megnyilatkozásától semmiféle érv el nem téríti; utazik Berlinbe, látni akarja az apját, a császárt. Ez a »tév-eszméje«.

Az egészséges is láthat víziót (látási hallucináció), de ha meggyőződött rólja, hogy «tévedbtt,» gondolja: az idegei izgatottak; maga korrigálja a tévedést. Az örült hisz a víziója realitásában és téves eszmével magyarázza, amely mint törhetetlen hit rögződik meg benne. Igaz, ilyesmit a miszticizmus, spiritizmus, babona is okoz, sokszor szugesztiós alapon, – az agy megbetegedése nem feltétlenül kell hozzá. Azt tehát, hogy a téves eszme beteges-e, vagy nem, a legtöbbször a több szimptóma dönti el; legelső sorban a keletkezésének módja és kiváltó okai.

Idegen kényszersugallat

Sokszor hallani elmebajosoktól, hogy hirtelen egy gon-

dolat lett úrrá rajtuk, amit idegen, nem emberi hatalom küldött; ez aztán, rendszerint, egész tébolyépitménynek lesz az alapja. Egyik ilyen beteg nekem mondta, hogy valami bizonyos szavakat egyenesen belezúdított a fejébe (nem a fülén keresztül).

Az emlékezet meghamisítása

alatt értjük az át nem élt dolgokra valló emlékezést. Lehetne nevezni az emlékezés hallucinációjának is. Egész eseményláncolat, amit abban a pillanatban képz el a beteg agy, elmúlt eseménnyé válik és a beteg a legjobb hiszeműen esküszik rá, hogy minden betű igaz belőle. Ha, az *elképzelésből* semmi sem volt élmény, akkor beszélünk »hamis emlékezésről«, ha volt benne élmény, de költött hozzáadással, akkor ez »az emlékezés meghamisítása«. *Emlékezetheti csalódásnak* nevezzük azt a téves meggyőződést, hogy valamit, amit most élünk át, valamikor az életben, már egyszer, ugyanígy átéltünk. Ez sokkal gyakoribb, mint gondolná ^xaz ember és az elmebajosok tébolyában igen fontos szerepe van. De az egészségesnél is gyakoribb, mint gondolnók, különösen az emlékezés meghamisítása. Az egészséges azonban korigálja, a beteg legtöbbször nem. Az egészséges a hamisítást és meghamisítást másoknál röviden hazugságnak bélyegzi, saját magánál észre se veszi.

A gondolkozás zavara

is rendkívül fontos. A lassudását vagy teljesen gátolt voltát a *melankolikusoknál* találjuk; gyorsulását, gondolat-

szökellést a *mániá*-ban szenvedőknél. Az első csoportban általánosan gátolt az agyvelő működése; a másodikban általánosan ingerlékeny, gyorsult.

Rendkívül sokfélék és bonyolultak a gondolatok asszociációjának és ekfóriájának zavarai. A zavar könnyebb fokán például a logikai kapcsolás hiánya megmutatható abban, hogy a szavak (inkább a hangzásuk, mint az értelmük szerint) kapcsolódnak. A német »stramm« szóról például nem a szó értelméhez közel álló fogalmak jutnak eszébe a betegnek, hanem például a »tram«-szó, amely a hangzásában hasonlít hozzá.

Negativizmus

a betegnek az a hajlandósága, hogy mindenütt ellene szegül, minden ellen tiltakozik, akármit parancsolnak vagy ajánlanak neki. Ha teljes elmebajjal jár együtt, akkor hamarosan átváltozik értelmetlen »Oppositionsgeist«-té, okos embernél kínzó, meddő önanalízissé, a mások analizálásává, mindlíg negatív, mindig kételkedő eredménnyel. A negativizmus különösen a zsidó fajban elterjedt. *Sztereotípiá* az ugyanazon mondatok, gondolatmenet, gesztusok szüntelen ismétlése. *Kényszerképzetnek* azt a képzetet nevezik, amely mindent legyőzve, tartósan tolakszik fel az öntudatba, figyelembe, úgy, hogy elhárítani nem lehet, éjjel, nappal üldöz, gyötör, noha a beteg esetleg egészen jól tudja, hogy hamis. Mondottuk, vannak olyan asszociációs zavarok, melyek inkább a szavak ekfóriáját támadják meg, mint a gondolatársítást. Ilyenkor bálijuk az értelmetlen szófecsegést,

a beteg-alkotta értelmetlen új nyelvet, aminek a kuszált gondólatalapját nem mindig lehet kideríteni. A gondolatársjítás és ekfória zavarának magasabb fokán az elmebeteg tökéletesen zavarttá válik. (Gondolatzavart, nem beszédzavart kell érteni!) A *gondolatzavarban* nemcsak a gondolat, de az érzés, akarat-impulzus is olyan káoszba kéverődik, hogy a beteg tévelyegi és dereng maga elé, mint az alvajáró. Ez az állapot? amelyben a gondolatok, érzések, emlékképek *összefüggése* romlik meg, »disszociálódik«, rokon valamiképen az álmodó állapottal.

Nagyon fontos mindenekelőtt megkülönböztetni a szerves szöveti rongálódáson alapuló disszociációt a tiszta funkcionális zavarodottságtól, amelynél csak a neurokim működésbeli zavarát tételezzük fel. A szerves disszociáció valóban más. Amíg a működésbeli disszociációban »parekfóriában« (zavartságban) főképp az öntudat *tartalma* kuszált, minden öntudatlan, automatikus működés ellenben szabályosan, biztosan, jól asszociálódva működik tovább, a szerves disszociációban épp az ellenkezőjét találjuk¹; az öntudatlan agyélet az, amelyik megtépződik, megszakad; az öntudat tartalma (legalább is aránylag) többé-kevésbé összefüggő és rendezett. A szervesen disszociált beteg, például többé-kevésbé logikusan beszél, a gondolatmenetet követi. De egyszersmind és. evvel egyidőben elfelejti, például, hol van, hol az ajtaja; hogy szalonban van együtt társasággal; kigombolja a nadrágját, nyilvánosan elvégzi szükségletét, elmond olyan titkot, amit azelőtt semmiért el nem árult volna; belemegy a legvadabb üzletbe, amiről azt hiszi,

hogy a legelőnyösebb, mert nem látja meg azt a legfontosabbat, amit mindien más ember; az első pillanatra meglát és így tovább. A funkcionálisan disszociált ösztönszerűleg, öntudatlanul elkerüli a hasonló badarságot, olyanformán, ahogy az egészséges ember álmában is takarózik, sok egyebet célszerűen csinál. A szervesen: disszociált betegnél az agyelemek kapcsolatának meg-megszakadása szinte kézzelfogható. Az agyműködés egésze csak folyik! azért a régi menetében, az éber öntudat szabályai szerint, de botlik lépten-nyomon, az öntudatlan asszociációk hézagában; ami az egészséges emberben magától zavartalanul folyik, az itt mindenütt megszakadást, zavart mutat. A beteg nem veszi észre, vagy elfelejti éppen azt, amit különben nem szokás elfelejteni, éppen, mert mehanikusan, (gépszerűen van meg az öntudatában. Az organikus disszociáció azonkívül legtöbbször a beszéd, a célszerűen összetartozó mozgások zavarával, bizonytalanságával is jár; ennek mind ugyanegy az oka: az agyszövet általános, diffúz pusztulása. Az úgynevezett paralitikus például beszéd, írás közben botlik a szótagon; egyet-egyet kihagy; az ilyen beteg kihagyó írása, beszéde valóságos grafikai görbéje, fonogrammja a szerves disszociációnak. Természetesen: ez lehet enyhe vagy mutathatja a teljes agya pusztulás képét. Ez utóbbi esetben nem csak a gondolkozás, érzés, mozgás automata szerkezetei romlik' meg, de mindennek magasabbrendű foglalatja, az egész lélek is a fölismerhetetlenségig eltorzul.

Eddig a *disszociáció*-szót kettős értelmében használ-

tarn; a gondolatnak, beszédnek álomban, kóros állapotban valp kuszáltságát jelöltem vele. Ehelyett most a csak momentán diisszociáltság jelölésére ajánlom a *parekforia* szót, *Dementia praecox-ban*, *paranoiá-ban*, *dementia senilis-ben* a beteg igen sokszor, néha szünet nélkül *szinekforál* (együtt ekforál) a normális gondolkozásával egyszerre illetén diisszociált emlékezés-anyagot. Külömbseget kell tenni az olyan elfelejtés között, amelyben valami csak nem jut az eszünkbe (nem tudjuk »ekforálni«), de azért megvan az emlékképeink között és gypgyulás után vagy máskülömben, máskor még esetleg ekforálható, – és a között, amikor az emlékkép végképpen elpusztul, például a megfelelő agyrészlet bénulása vagy sorvadása következtében. *Paranoiáiban*, *dementia praecoxban* van részleges anekforia is; régi tébolykép-alakulatok összefognak és bizonyos szavakat kiszorítanak.

Az emlékezet zavarai

Részben ezek a fentebbiekhez tartoznak; különösen a szervesék, amelyek sokszor járnak diisszociációval.

A szerves amnézia

(amnédia = az emlékezés elvesztése) gyorsan és tökéletesen tünteti el a friss engrammokat; más szóval, a friss, újonnan szerzett engrammok megrögződni többé nem tudnak. Sajátságosabbak a *funkcionális amnéziák*. Ezek lehetnek részlegesek vagy teljesek. Valaki például elfelejthet egy idegen nyelvet. Vagy elfelejti életének egy teljes szakaszát. Vagy, mint az u. n. »lelki epilepsziában«, amelyben nincse-

riete görcsrohamok, csak a lelki életben játszódnak le hasonló jelenségek, például csak summáris, álomszerű emléke marad a kiállott rohamnak.

Kettős öntudat

elnevezésen értjük azt, amikor az ember két életet él; a két életet semmiféle emlék, semmilyen öntudati kapocs nem köti össze. A legfurcsább ilyenfajta esetekben a betegek felváltva esnek az egyik állapotból a másikba, s ami az egyikben történik velük, arról a másikban semmit sem tudtak és megfordítva. Akit érdekel, a hipnotizmusról irt tankönyvemben erről többet talál. Egy nagyon érdekes, nyolc hónapig tartó amnéziát, amelyben a beteg teljesen elfelejtette ausztráliai tartózkodását, magam képzeltem és hipnotizmussal meggyógyítottam. Szuggesztióval sikerült az elfelejtett életperiódus minden emlékét felidézni. Ez is példa, hogy funkcionális anekfória esetén az engrammok épen maradnak, csak lappanganak, vagy gátoltak (ekforálni nem lehet őket). Az említett tankönyvben *dr. Naef* írja le ezt az esetet. Anekfóriáról van tehát benne szó, nem amnéziáról.

A kedély és az érzelem zavarai

Nagyon fontos az elmebajokban való szerepük. A kóros kedvetlenséget, szomorúságot, különösen a melankóliában találjuk; rendszerint a gondolkozási folyamat és az akarati impulzusok nagyfokú gátoltságával jár együtt s a normális szomorúságtól abban különbözik, hogy mindig egyéb szim-

ptomák járnak vele (szorongás, félelem), hogy megfelelő oka nincs és makacs, tartós. A kóros jóézés, jókedv legmagasabb fokát mániának nevezzük, ez több elmebetegségben is előfordul s a legtöbbször *gondolatszökelléssel* jár. Mindezek az érzelmek az enyhétől a legnagyobb heveségig előfordulnak; a *levertség* is, a *beteges jókedv* is (a »mánia« a becsípett ember ostoba jókedvéhez hasonlít a legjobban) lehet még egészen a megfelelő normális érzelmek határán, vagy egészen a »dühöngésig« fokozódhatnak ilyenkor és a szenvedélyeit egész sor változatát produkálhatja, féltékenységet, bosszúvágyat, gyanakvást. Mindez az affektus hamis feltevésével, téveszmével és más beteges agyi állapotokkal jár együtt és rendszeren ártatlanok ellen fordul, akik kimondhatatlanul szenvednek miatta. Az elmebajos emellett rendkívül ravasz és következetes tud lenni; ügyesen, álnokul alakoskodik, a legfélelmeőbb gonosztetre képes. Egy csomó más, megfelelői ok nélkül való ézés is fejlődhetik beteges alapon, létrehozhat megfelelő ösztönnyilvánulást: félelem; nyomás-, égés-ézés, perverz étvágy, nemi ézés keletkezhetik.

Apátia

a megfelelő, normális ézési reakció hiánya. Bizonyos elmezavarok későbbi stádiumában igen gyakran áll be; Nagyon fontos a lelkiismeretnek és a részvétérzésnek a teljes hiányzásig fokozódható gyengülése; a legtöbb elmebajosnál előbb vagy utóbb ez el is következik. Röviden ezt hívják »etikai defektusnak«.

Az akarat és a mozgás zavarai

sokfélék. *Abulionak* mondjuk az akarat teljes megszűnését; *impulziüitásnak* az érzésnek és a gondolatnak megfontolatlan, de ellenállhatatlan erővel való átfordulását oktanlan tetté, amelyből minden következetesség hiányzik. Általános, többé-kevésbé zavart akaratbeli izgatottságot mutat a *mánia*. Kényszerimpulzusnak, kényszercselekvésnek nevezük a teljesen abnormis, esztelen kívánságot, amely kényszerítő erővel hajt cselekvésre. Ismertem egy nőbeteget,, akinek az Ivolt az oktanlan ösztöne, hogy mást üssön,, fojtogasson. Maga figyelmeztette kétségbeesetten a kiszemelt áldozatot. Egész sereg más, ilyen »automatikus« abszurd-cselekvést ismerünk.

Az elmebajost a legalább relatíve épelméjű emberrel szemben az jellemzi, hogy az állapota beteges voltát *nem látja be*. A *belátása* hiányzik, mert megváltozott az egyénisége; azért változott meg, mert megváltozott az agyműködése, amely a maga változásait a külső vjilág és az emberek változásának tartja: ez a világ most másképp tükröződik benne, mint azelőtt, amiig a beteg egészséges volt. Az elmebajos elmebajos voltának nincs más kritériuma. A vak is látja persze, hogy ez a kritériumi csak relatív; mert a belátás lehet részleges, lehet nem teljes, csakúgy, mint maga az agyműködés. Éles| határt itt megvonni nem lehet, éppúgy nem), mint sehol máshol a természetben; itt talán még tkievésbbé. Azonkívül, hogy lehet a szellemft működés részlegesen zavart és amellet a belátás kifogástalan.

Idegzavar, mely nem a szellemi működés zavara

Az alább megbeszélt zavarok némelyike lehet körülírt és előfordulhat különben meglehetősen szellemi épség mellett. Pár szót azonban még szólni kell a zavarokról, melyek a nagyagyat csak lokálisan, mint olyat egyáltalában nem, vagy csak kis részben érik. Elvben az előbbiekhöz tartoznak, mert itt ugyanúgy sérül az idegszövet és a vele járó funkció.

Fájdalomnak, paresztéziáknak, még ál-érzékelésnek is oka lehet az alsóbb rendű agyi központok, a gerincvelő vagy az érzékszervek izgalmi állapota. Ideggyulladások (neuritiszek) például szörnyű fájdalmat okozhatnak, de természetesen csak az agyvelőbe való elvezetődés véteti őket tudomásul. Ugyanannak a fájdalomnak lehet szerves vagy funkcionális az oka; a fogfájást például a fogban kelő gyulladásos folyamatok, de tisztán funkcionálisak is (neuralgia, idegfájdalmak) okozhatják. Kezeltem egy beteget, akinek egyszer 14 napig tartó fájdalmas, fertőzőes, gennyes húgycsőfolyása volt. Két évvel, később könnyű elmebajt kapott, hiperesztéziái támadtak; már gyógyult, amikor elkövetett olyat, aminek megint a régi húgycsőfolyás lehetett volna a következménye. Úgy félt a betegségtől és úgy szuggerálta magába, hogy 14 napon keresztül a régi betegség minden szakaszát és fájdalmát végigélte, bár gondos vizsgálat a húgycsővet teljesen épnek találta. A gyógyulása után a művelt, őszinte páciens a leghatározottabban állította, hogy a második, funkcionálisan szuggerált húgycsőbaja legalább olyan fájdalmas volt, mint az első (a geny-

nyes-gyulladásos). Ez a példa minden teoretikus magyarázatnál pontosabban mutatja: érzés és fájdalom tekintetében az agyvelő funkcionális izgalma ugyanolyan hatást érhet el, mint a környék; idegek legsúlyosabb bántódása. Másik, ellenkező példa: magam 23 éve szenvedek fülzúgásban; száraz, krónikus közép fülhurutom! Van. 1899 óta sikerült a figyelmemet olyan tökéletesen elterelnem a fülzúgásról (vagyis a fülzúgást tartósan negatív hallucinálnom), hogy azóta egyáltalában nem hallom, ha csak szándékosan (ekforiával) nem »gondolok rá«.

Funkcionális ideges bántalmak általában sokszor fájdalmasabbak, kízóbbak, nehezebben elviselhetők, mint a szerves változáson alapulják. A bántalom, fájdalom foka különben is éppen nem aranyosi a perifer ideget érő inger erősségével; sokkal inkább függ legtöbbször az agy állapótól. Az álmatlanság, szellemi kimerülés »idegessé« tett, azaz: »pszichaszténiássá«, akkor fáj, kínoz a legkisebb inger is. Megfordítva: ha hosszú menetelés, más, kizárólag izomfáradalom eltompított, hipesztéziát okozott, akkor seb, gyulladás kevésbbé fáj, sőt nagyobb, jelentősebb testi bajt is közönyösen tűrök.

A vazomotorok ingerlése (az ér-idegeké, amelyek az ütőerek összehúzódását és ellazulását intézik és amelyeknek dúc-sejtjei az u. n. szimpatikus dúc-sejtcsomókban vannak) összehúzza az erek izmait tehát sápadást, bénulást, pírulást, sőt vérzést okoz. Képzetek az agyon, és gerincvelőn keresztül ingerelhetik vagy béníthatják a szimpatikus dúc-sejtcsomókat, ennek a következménye bizonyos testrészek

pirulása vagy sápadása lesz. Hasonló szerkezetek *zavara*. okoz sok más idegzavart: az asszonyok vérzési rendellenességeit, férfiaknál erekciót, fagyási daganatot, orrvérzést, fázást vagy vértódulásokat, ha tartós az ártalom; táplálkozási zavarok támadhatnak az ilyen módon hiányosan táplált szervekben. Vannak környéki dúc-sejtberendezések, amelyek a mirigyek nedv-elválasztásiát, a bélizmokat szabályozzák. Ezeket képzetek, affektusok a nagyagyon keresztül szintén befolyásolják. Ezért van az, hogy a székrekedést, az emésztést és a menstruáció funkcionális olajait szintén a nagyagy okozza; a baj oka nem ott van, ahol a zavar megjelenik. Az ilyen ártalmakat éppen ezért gyógyíthatja a hipnotikus szuggesztív, amely, ha sikerül, ehhez a közvetlen okhoz hozzáfér.

Minden környéki érző ideg pusztulása anesztéziát okoz; minden környéki mozgató idegei az ideg kormányozta izom sorvadását és elfajulását; az ilyen izom elhal. Ugyancsak elhal az izom, ha elpusztul a dúc-sejt, Melyből az izom mozgató idege kiindul. (Az u. n. izomneuron.) Ha ellenben csak azok a neuronok pusztulnak el (neuron: idegsejt és a belőle kiinduló idegfonál) amelyek a nagyagy akaratát az agytól az izomneuronig közvetítik csak az akarat bénul meg. Reflektorikusan a megfelelő izomterület ilyenkor még Összehúzódik; az izom tél, csak *célszerű* mozgást végezni többé nem tud.

A görcs

önkéntelen izomösszehúzódás. *Tonikus* görcs a tartós izom-

összehúzódás, például merevgörcsben tetanusban). *Klónikus* görcs ellenben: gyorsan egymásután következő izomösszehúzódások egész sora, amilyent epilepsziában, hisztériás rohamokban és az agy és a gerincvelő más izgalmi állapotaiban lát az ember. Az ilyen görcs lehet helyi vagy kiterjedt, lehet továbbá funkcionális vagy organikus. Okozza a mozgató, »centrifugális« neuronok izgalmi állapota vagy megindíthatja vérzés, gyulladás az agyvelőben, gerincvelőben; megindíthatja végül egyszerű képzet is, tiszta »neurokiim-roham, mint a hisztériásoknál látjuk. Reméljük, az olvasóp ezt most már, az. előző oldalak után megérti.

Más fajtája a mozgás zavarainak; a *katalepszia*. Könnyebb fokán (a »viaszszerű hajlíthatóság« fokán) abban áll, hogy minden testrész megmarad abban a helyzetében, amelybe állítják (képzetek nem mozdítják meg). Súlyos fokán az egész test merevvé, hideggé válik. *Petyhüdt* katalepsziának, letargiának hívjuk azt az álomszerű állapotot, melyben laz izmok petyhüdtten bénultak. Ez az állapot is lehet tisztán funkcionális vagy lehet agyvérzés, agyi vizenyő, stb. következménye.

Ezenkívül ismerjük a mozgások »koordinációs« zavarait. (*Koordináció* az egyes izmok mozgásainak harmonikus összerendezettsége, amelynél fogva a célszerű mozgások létrejöhetnek.) Ezeket hívjuk mozgási *ataxiának*. Ha ez a zavar ritmikus (pl. az iszákosok delíriumában) akkor *reszketésnek* hívjuk; ha szabálytalan, ritmustalan, akkor a neve egyszerűen: ataxia. Funkcionális reszketés gyakran fordul elő, funkcionális ataxia ritkán. Tipikus ataxia a

gerincagysorvadásé. Sok ilyen zavarát találjuk a beszédnek; a dadogás például beszédgörcs. A nagyagy és a nyúltagyvelő sok sorvadás! folyamatának következménye beszédbeli ataxia. Ennyi példa az ataxiára ezen a helyen elég. A *Vitustáncban* (choreában) ezenkívül ismerünk még akaratától független, szabálytalan, zavaró, funkcionális természetű inkoordinált mozgásokat.

*

Még egy pár általános megjegyzést:

Mint ahogy a kortan egyéb területein, az idegkörtanban sem találunk jelenségét, mely alapjában ne az egészséges működésekből (következnék. Mindén, amit idáig leirtunk, (a rendes, normális működések növekedése, csökkenése, megszűnése, eltolódása, torzulása. A normális ember is hallucinál álmában. A pszichológiából ismerjük az emlékeze thamisítás alapját. Erős lelki benyomások az egészségesben is keltenek kényszerképzetet. Túlerőltetés, fáradtság sokszor okoz akárkinél reszketést. A kóros változásnak alapja tehát, hogy a reakció nem megfelelője már az ingernek, vagy hogy ingerre egyáltalában nincs szükség, hogy túlzott cselekvés jelenik meg és tart sokáig megfelelő ok nélkül, hogy bizonyos befolyásoló neuronok működése tartósan megváltozik vagy végleg megszűnik!

Az eddig elmondottakból talán megérti most már mindenki, hogy az idegzavarok, lelki zavarok, természetük és az életrekéltő okaik természete szerint lehetnek akutak (»hevenyések«), krónikusak (»idültek«), hogy néha vele szülehetnek a beteggel, néha pedig átöröklődhetnek az utódaira.

Akutak: ha addig egészséges idegrendszert többé-kevésbé hirtelen, szerves, vagy funkcionális megbetegedést okozó inger ér. Ha megszűnik az inger, vagy megszüntethető, anélkül, hogy maradandó változást hagyna vissza, a betegség gyógyul.

Krónikusak: ha a betegséget okozó inger lassan, vagy ismételten jelentkezik, makacsul tart, ha az oka meg nem szűnik', vagy ha maradandó nyomot, hiányt, ingert, hagy vissza, amit már nehezen, vagy sehogy se lehet megszüntetni; a krónikus folyamat néha elég könnyen válik részben, vagy egészben gyógyíthatatlanná. Ha akut betegségnek marad meg tartós következménye, az akutból válik krónikus folyamat.

Fejlődéstani, vagy ontogenetikus

(ilyenkor fejlődést gátlók is) ha az egyént fejlődésében, akár méhbeli, embrionális, akár későbbi gyerekkori fejlődésében érik és ha intenzitásukkal, vagy krónikus voltukkal vagy szerves pusztításukkal a fejlődést gátolják. A gyerek vagy embrió múltó megbetegedéseit természetesen az akut formákhoz soroljuk.

Öröklődött

végül, vagy konstitucionális (filogenetikaiig) akkor, ha már beteges készség, hajlandóságképen megvan az egyesülő csiracsejtek plazmájában, melyből 'később az egyén fejlődik. Ha az ilyen a nagyagyvelő csiraállományát éri, a a születendő ember lelke lesz beteg. Ha más idegrészeket, akkor természetesen ezt az »én«, a későbbi »egyéniség«

egyáltalában nem, vagy csak kis mértékben szenvedj meg (a magasabbrendű érzékszervek, látás, hallás baja esetén mégis inkább; bár van rá példa, a *Bridgemann* Laurá-é, a nagyon közismert *Keller* Helén-é, másoké, hogy egész kicsi korukban megsüketült, megvakult, szinte teljesen szagló-érzék nélkül való-emberek! a tapintó-érzékük fáradságos nevelésével mégis szellemileg igen magas nívót értek el).

AZ ELME- ÉS IDEGBAJOK, VAGY ABNORMITÁSOK ÁTTEKINTÉSE

I. csoport

Fejlődési betegségek (az ontogenia zavarai)

Az ebbe a csoportba tartozó abnormis állapotok mind-egyikére jellemző, hogy a szellemi vagy idegeiét ontogenetikai fejlődését, vagyis az embrionális kortól; a növekedés befejezéséig való fejlődését valami zavarja vagy gátolja s ettől a fejlődés alacsony, a gyermekinek megfelelő fokon megáll. Részben ugyanazok az ártalmak hatnak itt, amiket más csoportokban is találunk, de minthogy a fejlődés menete akad meg itt, az eredmény mégis csak más lesz és jogossá teszi a külön csoport felállítását, ha teljesen élesen ezt a csoportot a többitől nem is fogjuk elválaszthatni. Súlyosabb jelentőségű például, ha az embrió fejlődése akad meg a méhen belüli életben, mint ha megakad egy tizenöt éves ifjúé. Ennek a betegsége már a felnőttekéhez áll közelebb. És bár első csoportban különböző állapotok kerülnek egymás mellé, amiknek természetesen a »prognózisa« (valószínű lefolyása) is más lesz, – fontos azért mégis – és főképpen az a fontos, *milyen fokban*

terelődik rossz irányba vagy gátolódik meg a szellemi, vagy idegeiét fejlődése.

Szubjektív felfogástól függ, hogy a szellemi fejlődés gátoltságának két vagy három; fokát különbözteti-e meg az ember.

Első fok: *Idiotizmus*: vagy teljes veleszületett hülyeség.

Második fok: *Imbecillitás* vagy gyengeelméjűség: a szellemi gyengeség kisebb foka.

Kraepelin, müncheni professzor, a mai elmekórtan egyik megalapítója még egy harmadik fokot is megállapít, a *debilitás*-ét: a gyöngelméjűségnek; ez a legenyhébb formája. Mivel régi tapasztalat, hogy a laikusok éppen ezt a fokot nem akarják kórosnak elfogadni, külön formául való felállítást elismerhetjük jogosnak.

A világra hozott szellemi gyöngeség azonban és az idegek fejlődésének világrahozottan gátolt volta ezenkívül lehet, a fent leírt értelemben, *organikus* vagy *funkcionális*.

A) Az idiotizmus és a világrahozott szerves idegbajok

A gyulladások minden fajtája, fejlődési hibák, vérzések, a csira krónikus fertőzései (pl. a szifilisz) a gyermek vagy az embrió agyában, gerincveléjében, környéki idegeiben okozhatnák gócos vagy többé-kevésbé diffúz hibákat, amiknek következménye a fejlődésbeli szerves gátoltságnak egész sor, egymástól teljesen különböző, változatos képe. Ilyen kép:

a) A kretinizmus

Eddig még ki nem derített okok (az ivóvíz sajátosságai (?) öröklés, stb.) beteggé teszik a *pajzsmirigyet*; a beteg pajzsmirigy az u. n. *mixödéma*-t okozza, az egész testnek; tehát a központi idegrendszernek is, anyagcserebetegségét. Az ismert kretin-kép, amelynek jellemzője a csontváz világrahozott típusos megváltozása, s a testé, az agyvelő is, bizonyos vidékeken, úgy látszik, *endémiás*, azaz a vidék valamilyen sajátosságának következménye.

b) A mikrokefália (kisfejűség)

oka, hogy születéses, nagy hibák vannak az agyvelőben, amely néha kicsi marad, mint egy ököl. A kis agynak megfelelően a koponya is kicsi marad és hegyes, madárfej alakú. A mikrokefál hülye sokszor élénk és rosszindulatú, a kretin inkább csöndes és szomorú. *Lannelongue* összetévesztette az okot az okozattal, amikor trepanációjával (egy koponyadarab kivágásával) akarta a hülyeségnek ezt a fajtát gyógyítani, mert nem a kis koponya az oka az agyvelő kicsiségének, hanem megfordítva. A tapasztalat azt tanítja, hogy a vérrel rosszabbul táplált szerv, (itt a koponya) növekedésben mindig enged a jobban tápláltnak (az agynak): hogy tehát, ha az agy jól fejlődik, a koponyacsont úgyszemint marad vissza a fejlődésben.

c) Porenkefália

Ha gyulladás, vérzés, vagy akármilyen más ártalom

az embrió finom agy szövetének egy részét megrontja, az elpusztult rész péppé válik és a pépet a vér fokozatosan eltünteti, felissza. Marad utána egy savós folyadékkal telt üreg. Ez a porenkefália. A következményei attól függnnek, hogy milyen agyrész pusztult el. Ha a baj az agy központi tekervényeit, vagy az ezekből kiinduló és a gerinc-agyban húzódó u. n. pyramispályát érte, megszűnik, vagy korlátozódik az (ellenkező oldali láb vagy kar, vagy mind a két végtag akaratlagos mozgása. Csodálatosképen azonban nem csak a bénulás lesz a következménye a porenkefáliának; de a kar, a láb, vagy mind a kettő visszamarad a fejlődésében is; azaz: kicsi marad, rövid, vékony, mint a gyereké. Az ilyen porenkefáliás,, lia felnő, az egyik oldalán ép lesz, a másikán vagy kisebb, vagy egészen, vagy félig béna a lába, a keze. Ha pedig a beteg góc a látó vagy a halló centrumban volt, akkori persze megszenved bele a látás, hallás, és ez aztán életfogytig tart. A porenkefália legsúlyosabb foka az u. n. anenkefália (teljes agyhiány). Ezen a fokon azonban az embrió életképtelen és meghal mindjárt a születés után, vagy holtan születik.

d) Hidrokefalia (vízfejűség)

Izzadmány, savós folyadék nagy mennyisége tölti meg és tágítja ki az agy üregeit. Az agy és a koponya a víztől tágul. Kisfokú hidrokfealus esetében lehet azért egészen normális agyi tevékenység, ha tudniillik az agyvelő anyaga nem sérül. Nagyobbfokú következménye *hülyeség*. Jellemző a bajra a rendkívül nagy méretű koponya.

e) Egyéb agyhibák

Van még ezenkívül sokféle agyhiba, amelynek oka az embrionális agyvelő betegsége. Ha nem kicsi és csak helyi a hiba, mindig kisebb-nagyobbfokú hülyeséget okoz, mint az (előbb említett porenkefália. A bántalom agyi helyétől függően az érzékszervek bénulása, zavara jár vele. Bizonyos sérülések szabad szemmel nem láthatók, mert az agyi anyagnak csak rendkívül finom változásait okozták. Ilyenkor csak az agyvelő mikroszkópos vizsgálata tudja megtalálni a hibát. Végső eredményben ez nem sokat változtat, mert hogy egy neuroncsoport elpusztult-e egészen, vagy csak mikroszkópos finomságú szöveti elváltozások bénították meg teljesen, az körülbelül mindegy.

f) Idiotizmus látszólag ép agyvelővel

Vannak végül idióták és sokszor nagyon súlyos esetek, amikor a vizsgálat az agyvelőben semmi kórosat nem talál és a mikroszkópos vizsgálat se; tud kimutatni semmit. Kétségtelen azonban, hogy a bizonyító lelet hiánya csak azért van, mert az agy; mikroszkópos, szövettani vizsgálata rendkívül nehéz. Szinte lehetetlen minden egyes agy velőboncoláskor az egész agyvelőt átvizsgálni pontosan, mert a ducsejtek és idegrostsálak legfinomabb szerkezetét csak a legbonyolultabb konzerváló és festő eljárások mutatják, lakkor se teljes biztossággal. Amit látunk, rendszeren csak a legdurvább elváltozás.

Az idiotizmus

nagyon bizonytalan, nagyon általános fogalom. Esete váltogatja, milyen lelki tulajdonságok akadtak meg a fejlődésükben és milyen mértékben. Rendkívül fontos az érző működések idiotizmusa, amely hol tompult apátiában, hol szenvedélyes ingerlékenységben nyilvánul. Ezek a formák igen gyakoriak, ilyenkor minden nemesebb érzés, különösen a morális, az altruisztikus, hiányzik az ilyen betegekben. Az idiijóta általában merev, brutális, önző,, azaz: morálisan, erkölcsileg hülye. Az akarat idiotizmusa kifejeződik *abuliában* (teljes passzivitás, közönyösség, a cselekvési akarat hiánya) valamint könnyen ingerelhető akaratgyengeségben, vagy *impuhivitasban*. Az impulzív forma a rosszabb. Impulzivitás az, hogyha valaki az érzést, képzetet azonnal cselékvéssé változtatja, de nincs benne kitartás, hogy az elhatározásiát következetesen végre is hajtsa, az elhatározásai pillanatokig tartók, tehát a magasabb foka annak, amit a normális kereteken belül »szeszélyesség«-nek nevezünk. Az értelem terén való szellemi gyengeséget mutatja a gondolkozása szegénysége; az idióta komplikált gondolatársításra képtelen, az ítélete gyenge, bonyolult viszonyokat áttekinteni nem tud és így tovább. A gyengesége foka szerint beszélni, számolni, írni vagy egyáltalában nem tanul meg, vagy csak tűrhetően, vagy csak alig. Az emlékezete emellett nem mindig gyenge, sok idiótánál igaz, hiányos, de van olyan, akié nagyon kiterjedt és pontos, vagy amelyik egy-egy (irányban, egyoldalúan, tehetséges. Kü-

lönösen jellemző, hogy írott vagy mondott fogalmakat a megfelelő képzetel nem tudnak asszociálni. Az idiotizmusnak sok formája van. Az idióta gyerekekre könnyű ráismerni; különösen, ha a gyengeelméjűsége nagyfokú; a gyerek nyughatatlan, figyelmetlen, a tekintete tévelygő, vad és ingerlékeny, vagy közönyös, különösen azonban nyugtalan, sokszor kórosan romboló hajlamú piszkos. A szülők komoly abnormitásra nem szeretnek gondolni és remélik, hogy a szellemi fejlődés majd csak beáll. Az idióták kezelése is nagyon nehéz. Az intézetekben gyakran hihetetlen fáradással lehet őket csak némi kis ügyességre, írásra, olvasásra megtanítani; helyesebb is, ha csak a legegyszerűbb, praktikus és hasznos dolgokra tanítják, rendre, tisztaságra szoktatják. A fontos elv a kezelésükben: védeni őket másoktól és maguktól és védeni a társadalmat tőlük. Ez az utóbbi is nagyon fontos, mert az idióta brutális, szexuális téren és másképp is veszélyes. A beszédjük; is jellemző, gyerekes, gátolt, sokszor görcsös (görcsösen dadogó) a lélekzéssel nem jól kapcsolódik össze.

Ugyanazok az idegszövet», bomlások, amelyek, ha a nagyagyvelőt érik, idiotizmusra vezetnek, a gerincvelőben, alacsonyabb rendű agyi centrumokban mindenféle bénulást, reflexzavart, a beszéd szótagolásának és más, komplikáltabb önműködő szerkezeteknek zavarát okozzák, amiket a beteg maga [is, azaz: az agyveleje is: idegbajnak, hibának érez, és ami természetesen világrahozott és néha nem is gyógyítható. A süketnémaság oka legtöbbször a hallás központjának és a hallóidégéknek világrahozott zavara, A süketnéma csak azért

nem beszél, mert nem hall és hallási szimbólumokat szerezni meg nem tanul. Ha azért intelligens, a többi érzékszerve segítségével megtanulja a beszédet érteni, sőt megtanul érthetően beszélni is. Ha az embrió látóidege zsugorodik, a megszülető gyerek vak lesz. A vakon születő újszülöttet csak akkor lehet gyógyítani, ha a szeme fény-sugártörő, átlátszó része zavarodott meg, és ebbe vakult bele, de a látóidege ép. Az ilyen ember a zavaros szemlencse eltávolítása előtt, vagy a rádiumos kezelés előtt tárgyakat nem látott, ezért látási képet, emléket, asszociációt nem szerezhettek. Ezért, ha operáció után először lát az ilyen tárgyát, először csak szín-formatőmeget lát, amit csak lassankint tud a tapintó, halló, érzékével megismert dolgokkal összeegyeztetni. Először megtanul látni, aztán a látott képet a többi érzékszerve szerezte képeivel asszociálni. Persze csak akkor, ha az agya veleje ép.

B) Imbecillitás vagy gyengeelméjűség

Gyengeelméjűségnek hívjuk, a hülyeséggel szemben, a világrahozott szellemi gyengeség kisebb fokát. Az agyvelő anyagának változását itt a legtöbbször nem sikerül kimutatni. Sokszor azonban kóros agyi góccok és látható anyagzavarok vezetnek mégis imbecillításra. Az imbecillitás is megjelenhetik a szellemi élet minden területén, mértékre azonban az egyes területek betegségének foka különböző lehet. Nincs éles határ az imbecillitás és a született normális butaság és tehetségtelenség közt. Szociális tekintetben ez a forma nagyon fontos, mert sokszor félreismerik,

félreértik. A hülyét mindenki beszámíthatatlannak tartja; mint a beteggel, kíméletesen bánik vele, a kislekú imbecillissel csak akkor, ha valami látható tünete is van, vagy tisztán szellemileg gyenge. De lehet valaki nem minden téren, hanem csak bizonyos területeken gyengébb elméjű, akkor ezt a gyöngéjét igen sokszor nem nézik el. Sokszor, legtöbbször ez a gyengeség a csiraanyag betegségének, hibájának következménye és ilyenkor inkább a következő csoportba tartozik.

a) Szellemileg (intellektuálisan) gyengeelméjű

az ítélete gyengeségén; szűk látókörén, gondolatszégénységén ismerszik meg. Sokszor az emlékezőtehetsége jó, a felfogása kifogástalan, evvel félrevezeti a tanítóját, nevelőjét és a fogyatkozása csak később derül ki, abban a korban, mikor az ember önálló: ilyenkor képtelen helyesen cselekedni, azaz az életét maga kormányozni, a maga lábán megállni, az életben boldogulni. Sok ostobaságot követ el, durván enged az (érzékiség, a bor és a pénz csábításának. Minden szerzett ismerete ellenére tönkreteszi magát és sokszor a családját ostoba vállalkozással, spekulációval, könnyen esik a lelketlen kihasználók kezébe.

b) Az érzelmi gyengeség

apátiában, közönyösségben, főképp pedig a magasabb etikai érzék, legfőképpen a *részvét* hiányában nyilvánul; emellett igen gyakran jár együtt határozottan antiszociális, ridegen önző ösztönökkel. A *Morális* gyöngélméjűeknek ebbe a

kategóriájába tartoznak a született gonosztevők és az a mindenféle emberi vadállat, akinek számára a társadalom csak a tekintetet nem ismerő egoizmusuk vadászterülete. Az ilyen sokszor raffináltan ravasz; szép szóval, álcselekleddel kitűnően adja az erényest; egoista, bűnös ösztöneit hazug emberszeretettel takarja. Az erkölcsi sülyedség gyakran jár együtt máskülömben magasabb tehetségekkel. A világtörténet sok szörnyetege, bűnözője erre jó példa. Legtöbbször persze a morális gyöngeség a fegyházakat látja el lakókkal, a javító-intézeteket, nyilvános házakat is a folyton visszaeső, javíthatatlan esetekkel, akiknek önző szenvedélyét se jóság, se nevelés, se büntetés nem tudja legyőzni, akiket ez mind újabb bűnbe, vagy legalább a társadalommal váltó újabb konfliktusba kérget. Még gyakrabban mutatkozik az érzelmi gyengeség egyszerűen gonosz, perverz cselekvésre valló hajlamban, hitvány szenvedélyek uralmában.

Az esztétika terén a gyengeelmjűséget a művészi érzék, hiánya jellemzi. Van zeneileg gyengeelmjű, aki nem tud zörejt zenei hangtól megkülönböztetni.

c) Az akaratgyengeség

itt is, mint az idiotizmusban, főképen az abulia és az impulzivitás formájában nyilvánul. Ha emellett az intellektus és a többi érzés normális, se az impulzív, se az abulias még se tud vele miit kezdeni. Az abuliásat a megszokott renyhésege, flegmája gátolja, az impulzívból hiányzik a kitartás és a cselekvésbéli konzekvencia, a tehetsége

kizárólag a gyorsan változó szeszélyeit, impulzióit szolgálja, soha valami egészet, (igazit nem teremt.

A legtöbb esetben a gyengeség többféle téren van meg egyszerre és a társadalominak számtalan alsóbbrendű embert ad. Azért a gyenge értelmű, apatikus, különben jóindulatú embereket mezei munkára, kézi mesterségre használni lehet; az akaratuk,, munkavállaló kedvük ehhez elég, csak a szenvedélyük kevés. Ismerünk ezenkívül még *fejldési gyengeséget*; ez mint »aszténia« jelentkezik; mint »ingerlékeny gyengeség«; mindenféle idegességgel, síró hajlammal, hiperesztéziával, félelmi állapotokkal, korai érettséggel bizonyos tekintetekben; a gyerekeket az ilyen állapot a fejlődésükben megakasztja. Itt sokszor inkább funkcionális gyengeségről van szó, a központi idegrendszer öröklött, abnormis ingerlékenységéről. Jó nevelés itt sok hibát megjavíthat. Igazi elmebajok is előfordulnak gyerekeknél; a lefolyásuk olyanforma, mint a felnőtteké; azért sokszor veszélyeztetik a későbbi szellemi fejlődést. Az epilepszia,! hisztéria tartozik főképpen ide, ezenkívül a hipochondria.

Az alacsonyabbrendű agyi centrumok és az idegek területén találunk szintén öröklött gyengeségi hajlamot, betegséget, amely működést zavar és fejlődést gátol. Ide tartoznak bizonyos beszédhibák; nagyfokú ügyetlenség elemi testi mozgások kivételében, az ujjak ügyetlensége, ügyetlen, rosszul fejlődött járás, siketnémaság, színvakság, sokféle fogyatékoság és hiba, amit magunkon, ismerőseinken számtalanszor látunk és amit felsorolnia itt nincs tér, de alkalom. Ilyen hibák közül egy-kettő a legegészségesebb

emberen is előfordulhat (és magában természetesen semmit rosszat sem jelent).

2. csoport

Öröklődő elme- és idegbajok (A késői filogenia zavarai)

Az ebbe a csoportba tartozó betegségek között, amelyeket »konstitucionális« vagy alkati zavaroknak nevezhetünk és az előbbi csoport között gyakran nincs éles határ., különösen a gyengeelméjűségtől néha nagyon nehéz őket megkülönböztetni. »Pszihopatikus alsórendűség«-nek szokták az ilyen állapotokat nevezni, de vannak köztük egyoldalú »felsőbbrendűség«-nek is. Hogy ismétlésbe ne bocsátkozzunk, megmondjuk mindjárt, hogy ebbe a csoportba az elmebeli gyengeség minden formáját felvesszük, amelynek oka nem embrionális, vagy gyerekbetegség, hanem a csiraplazma öröklött abnormitása. Különböni pedig majdnem lehetetlen minden (idetartozó esetben a valóban öröklöttet a fejlődés folyamán Szerzettől elválasztani; a két tényező rendszeren együtt okozza, hogy az egyénileg, társadalmilag szerencsétlen eredmény megszülessen. Az abnormis ezekben az esetekben a készség, a hajlam. Nevelés, életviszonyok ezen ronthatnak is, vagy, ha nem túlságos erős és egyoldalú, valamit javíthatnak is. Nézzük közelebbről a legfontosabbjait ezeknek a kifejezetten kóros jellemeknek (mert erről van szó).

Kifejezett gyengeség a lelki élet főbb területein, intellektusban, érzésben, akaratban, megfelelő beteges jelle-

met fejleszt. A gyengeelméjűségnél láttuk, megbeszéltük az ítélet, belátás öröklött gyengeségét, a szellemi gyengeséget, általában az erkölcsi, esztétikai gyengeséget; az abuliát, az impulzív és aszténiás akarat-fogyatékoságot.

A morális gyengeséggel szemben sajátságos kóros hajlandóság a túlságig fejlett lelkiismeret és altruizmus, a patológiás lelkiismeretesség és emberszeretet. Van ember, akinek a lelkiismerete és kötelességérzése olyan betegesen túlzott, hogy a szüntelen, beteges igyekezetben, amivel a mások iránt valló kötelezettségének akar eleget tenni, elfelejti a maga iránt való kötelezettséget, a legsúlyosabban elhanyagolja magát, hogy máson segítsen, a testét, lelkét sanyargatja, nem eszik, nem alszik másokért, lemond az emberi méltóságról, – míg a más rendszeren a tökéletes kihasználhatóság tárgyát látja benne, és anyagilag tönkreteszi. Az ilyen a patológiás altruizmusának áldozata. Más ehhez hasonló fajta vallási vagy erkölcsi fanatikussá válik, a hibás, túlzott ideálnak feláldozza a vagyoniát, egészségét és legtöbbször mint elmebeteg végzi és anyagilag ő is tönkremegy. És: az emberszeretet néha merev türelmetlenséggé fajul az ilyennél, azt a túlzott szigort, amit magával szemben alkalmaz, mással szemben is alkalmazza. A sors iróniája ilyenkor, hogy a beteg altruizmus öntudatlanul és észrevétlenül átfordul erkölcsi perverzióvá.

Sok embernél, akit helytelenül tartanak tudatos álszentnek, az önkínzás és a kóros altruizmus sokszor társul a visszatartott ösztönök perverziójával, különösen a nemi ösztön területén. »Désequilibré»nek (egyensúlytalannak) hív-

ják a franciák az olyan klóros természetet, amelynél egy s más vonatkozásban hiányzik a szellemi egyensúly és amely általában dőrén, ingatagon cselekszik és érez. Újabban erre a jelenségcsoportra megalkották a »pszichaszténia« (lelki gyengeség) kifejezést.

A szexuális abnormitások

A legritkább és a legkevésbé fontos esetekben függenek ezek össze a nemiszervek (pontosabban a nemi mirigyek) zavaraiival. A bajok fészke az agyvelő, amelyben lehet többé-kevésbé normális, vagy öröklötten fokozott a szexuális hajlam és rögződött az egyéni szexuális megszőkás. Persze, ha a gyerekek eltávolítják az ivarmirigyeit (»kasztráció«) megfelelően az agyban is megáll a némi ingerek kifejlődéseddé már nem akkor, ha a kasztráció a nemi érettség után történik. A gyerekkorában kasztrált fiúgyermek általában nőisen fejlődik; a hangja vékony, magas marad, a szőrzete hiányos lesz, »eunuch« lesz belőle. Van még egy csomó más, öröklött szexuális hajlam, amiknek főbb csoportjai a következők:

a) Fokozott vagy korai fejlődés

(Férfinél, nőnél.) Korán, már; öt, hét, kilencéves gyerekek-nél kifejlődnek rendkívüli erővel a nemi képzetek és az egészen felnőttes formájú nemi ösztönök.

b) A nemi ösztön fejlődésének hiánya vagy csökkent volta

Teljes hiány esetén (ha nemi mirigyek, nemi sejtek

tökéletesen épek is) nem fejlődnek se nemi képzetek, se nemi ösztönök. Férfinél ez meglehetősen ritka; nőnél, aki a nemi aktusban (inkább passzív, gyakoribb, úgy, hogy enyhébb fokban szinte nem is egészen abnormis.

c) A nemi perverziók

körébe tartoznak azok az esetek, amelyekben a nemi ösztön *tárgya* abnormis. Elsősorban ilyen a homoszexuális szerelem (a hasonló nemű iránt való szerelem) aztán a mindenféle »fétis« iránt való vágy (női hajfonat, ruha, állat, holt tárgy) és az egyéb abnormitások, amik fennállhatnak különben normális irányú ösztön mellett; például az a vágy, amely akkor elégül ki, ha a beteg nővel vereti magát, vagy fordítva, a nőt kínozza, vagy a serdületlen lányok után való vágy, az exhibíció (a saját meztelenségének mutogatása által való kielégülés) és a több(i).

Az onánia vagy önfertőzés nem mindig abnormitás; legtöbbször csak utánzás, megszokás fejlesztette »helyettesítő mód« a nemi ösztön kielégítésére, míg természetes kielégítésre nincs alkalom. Lehet azonban, de ritkábban, hogy öröklött homoszexuális vagy más beteges ösztönök jele.

Mindén szexuális abnormitás, vagy a nemi aktus minden gyengesége (hiányos erekció pl.) megszokással, ismétlődéssel fokozódik. Sokszor a példa, a csábítás, az erotizmus ingerlése kelti fel. Az erős szexuális ingerlékenység sokkal több bajt okoz, mint a nemi ösztön hiánya, vagy csökkent volta. Éppen ezért higiénikus szabály lehetőleg mértékkel kielégíteni a szexuális ösztönt, a figyel-

met a lét más, hasznosabb területeire terelni. Hogy némely esetben a nemi szervek alacsonyabbrendű központjainak zavara okozta a bajt, azt nem tagadjuk; ez azonban a ritkábbik eset.

Hipohondria

Ennek az alapja is öröklött hajlam, amely kényszeríti, ösztönös erővel hajtja az embert, hogy szüntelen, aggódva, magát, különösen a testét figyelje. Ebből az auto-szugesztiók egész sora a mindenféle nem létező betegségek szimptomáit kelti. A hipohonder állandóan az egészségével foglalkozik és agyveleje ezért egész sor beteges működést hoz létre: fájdalmat, paresztéziákat, mozgási gátlást, szaval zavart az idegműködés valamennyi területén. A hipohonder azért hiszi, hogy mindenféle betegségben szenved, mert úgy érzi, úgy éli át a szimptomáit, mintha valóban szenvedne az elképzelt betegségben.

A hipohondriás jelenségek minden kezelése csak fokozza, rontja okét. Néha a szugesztió és a figyelem elterelése hasznos, amit érdekes, élvezetes murikával lehet elérni. Ha a baj nemi nagyon régi és nem nagyon mélyen gyökeredzik, akkor ezzel az; eljárással javítható, vagy gyógyítható is. Sajnos, a hipohondert örökös, aggódó nyugtalansága egyik gyógyító eljárásból a másikba kergeti és ezért örök fejtős tehene; mindén diplomás és nem diplomás szédelgőnek. A hipohondria a jelentősebb része annak a kuriózus betegséggyűjteménynek, amit ma a »neuraszténia« néven hordtak össze mindenfelől. Határozottan öröklődő,

a csiraállomány patológiás hajlamából következő betegség, bár igen sokszor csak a későbbi korban válik nyilvánvalóvá.

Kényszerű gondolatok

Normális, különben okos emberben egyszerre valamilyen képzet támad, amelytől nem tud szabadulni, amely elkínózza a legnagyobb kétségbeesésig. (Például: a gondolat, hogy írásban hibát ejtett, hogy hajszál, szőrszál, amit utál, tapad a ruháján, stb.) Ha mozgási a képzet, kényszerimpulzus, kényszercselekvés lesz belőle (például: az a kényszer, hogy tárgyat kell összetörni, pofozkodni, stb.). Ha félelemérzés, akkor keletkeznek az úgynevezett »fóbiák«. (Félelem az üres tértől: tériszony; póktól, egértől való félelem.) Láttam egy lányt, akinek az egész élete pokol lett, mert nem tudott babát látni, rögtön borzasztó félelem fogta el, sikoltozott, elfutott, mintha a legszörnyűbb látomása lett volna. Általánosabb esetben, individualisabbban, kevésbé beteges utálatokj jelölésére használják az »idiószinkrázia« szót. Az idiószinkrázia lehet utálat és lehet öntudatlan idegreakció. (Félelem, kényszerismétlés nélkül.)

Breuer és *Freud* (*Studien über Hysterie*, 1895) bizonyította be, hogy fóbiák, kényszerképzetek az arra hajlamos embereknél rendszeren heves, sokszor szexuális természetű félelmi rohamok után jelentkeznek, amik a beteget gyerekkorában érték, csakhogy anélkül, hogy nyugodtan gondolkodni lehetett volna rajtuk, úgy maradták, hogy úgy

mondjuk, beékelődve az agyműködés tudatalatti részébe, mint nyitott, lelki sebek, amelyek a tudatos agyműködést aztán évekg, évtizedekig zavarhatják. Az ok, mely az első félelmi rohamot keltette, rendszeren elfelejtődik. De a pszichoanalízis fáradságos módszere ezt az első, elfelejtett jelenetet sokszor mégis fel tudja idézni; sokszor mint álmot, hallucinációt, sokszor hipnózisban; így, helyesebben ismételt végigregáltatással (ezért hívják *katartikus: tisztító* módszernek) a főbiát, kény szerképzetet meg is gyógyítja. A régi, kusza, más értelmi elemekkel még nem asszociált, tudatalatti első féléimet ez a módszer előhozza, a tudatos agy aztán »kiveti magából«. Újabb időben a bázeli *Graeter*, a zürichi *Frank*, a rüppur-karlsruhei *Braun* igen szép eredményeket értek el a javított Breuer-Freud módszerrel és a Breuer-módszert hasonlíthatatlanul megjavították. Frank erről nagyon gazdag anyagot is közölt. (*Affektstorungen*, Springer, Berlin, 1913). Egyre tisztábban látjuk hogy a nemi ösztön sokféle zavara, különösen a nőé, de a férfié is, elnyomott affektusokból származik, amiket az öntudat félretolt, kiszorított. Van olyan, aki ilyen öntudatlan szexuális kiszorítás következtében látszólag nemileg hideg; hamar azonban annál melegebbé válik, mihelyt az elnyomás megszüntetése sikerül. Más ember hasonló elnyomás után homoszexuális, sikeres kúra után nemi tekintetben újra normális. Születéses homoszexualitásnak azonban oka lehet a nemi mirigyek abnormis, korcs fejlettsége: ezt *Steinach* mutatta ki legújabban; normális mirigy idején valló átülte a nemi mirigyek abnormis, korcs fejlettsége; ezt *Steinach*

a nemi ösztön extatikus helyettesítését vallásos, vagy egyéb rajongással, vagy más, hasznos, ideális munkával. A magam nézete mégis, hogy Freud azért túlságosan egyoldalúan terelte hamis irányba ezt a kérdést és végül egyáltalában nem maradt objektív.

Konstitucionális kedélyi elváltozás

Sok ember áll tartósan, patológiás hajlamból eredő, rendkívül erősen kifejezett, külső okokkal egyáltalán nem megokolt, tehát abnormis hangulatok hatása alatt, amilyen hangulat például a szomorúság, világfájdalom, vagy ingerlékenység, gyűlölet, féltékenység, gyanakvás – egyrészt; másrészt ellenkezőleg emelkedett hangulat, kicsapongó jókedv, a legmagasabb fokon: könnyelmű optimizmus. Kóros ezekben az állapotokban az, hogy a hangulat nem illik a valósághoz. Aki nevet, amikor a legnagyobb csapás éri és a bajt fel se veszi, vagy amikor a legjobban megy a sora, kétségbeesve sóhajtozik, aki barátságos szívességre visszautasító gyanakvással, féltékenységgel felel, az nem normális ember. A konstitucionális kedélyi elváltozásban ezek az érzések egészen gyöngék, de nagyon erősek is lehetnek, tehát az egészség határától egészen a legsúlyosabb formáig előfordulnak. Enyhe fokuk a kedélynek egyszerű túlérzékenysége, minden irányban, vagy ellenkezőleg: apatikus tompasága, amikről különben fentebb beszéltünk. Van végül a kedélyállapotnak periódusos, szakaszos, úgynevezett »cirkuláris« változása; amelynek hatása alatt például hónapokon át, jókedvű, optimista, vállalkozó, tevékeny az ember,

míg a következő hónapokban gátlásos, szomorú, pesszimista, testben-lélekben nehézkes, levert. Ez a kóros, *szakaszos*, »tumusos« kedély általában gyakoribb, mint gondolják. Ha igazi elmezavarrá fokozódik, akkor belőle lesz az úgynevezett *cirkuláris elmebetegség* (melankólia,; mániával fölváltva). Még említeni kellene egész sor jellemi sajátját, amely a társadalomban rendkívül elterjedt és ismert, leggyakrabban mérsékleti fejlettségében még¹ a normálshoz tartozik, túlzott, egyoldalú megjelenésében faár patológiás. Csak felsoroljuk itt a tékozlót, a fukart, a fanatikus, a rajongót, a csökönyös igazságkeresőt és ellentmondót, a flegmatikus, a csavargót, a rossz, pletykás asszonyt, az íntrikaszövőt, a hiú piperkőcöt, a hiú embert általában. A lista a mindenféle változatok felsorolásával lehetne tízszer ilyen hosszú is.

Mégis külön kell azért megemlíteni a *patológiás szélhámot, a fantasztikus hazudozót*, A legjobban az hazudik, aki saját magának is hazudik, a fantáziája szüleményeit maga (is valóságnak tartja. Az ilyen részben vagy egészben, tartósan, vagy pillanatokra hisz a saját hazugságában, mint a nagy *Tarasconi Tartarin, Daudet* híres regényében. A *hamis* emlékezés állandóan zavarja a reprodukáló készségét. Az, hogy a teljes figyelme, az egész énje úgy feloldódik a fantáziája hazug szüleményében, hogy maga is valóságnak tartja, olyan biztossá teszi a fellépését, olyan nyugodtan, olyan természetesen, olyan ártatlan arccal, sokszor olyan igaz lelkesedéssel mondatja el vele a hazugságait és szélhámosságait, hogy mindig újra és újra

akad ember, aki hisz neki, hogy bizalmat kelt ott, ahol a tudatos hazug, aki hidegen és tudatosan mérlegeli a szót, fél a leleplezéstől, az ellenmondásokba való keveredéstől, biztosan ösztönszerű gyanakvásra talál. Ez azért van, mert a közönséges (normális) hazug tudatában két gondolatsor van egyszerre; az igazsáé és a hazugsáé; és a kettő állandóan zavarja egymást. A fantasztikus hazug tudata egységes. A fantasztikus szédelő a legnagyobb szélhámossgot művészi és belső meggyőződéssel intézi. Egész csomó hiszékeny lelket ránt magával a romlásba. A tömeg vakon hisz a kápráztató leírásainak, a nagyszerű költői lendületének, amíg a véletlen, vagy valamilyen értelmes ember komoly meggondolása egyszerre felidézi a megrendítő véget (rendesen valami szenzációs bűnpert). Mint aki álomból ébred, úgy roppan össze, az összeomlás pillanatában talán éppen úgy megrendülve, mint az áldozatai – a patológias szélhámos; de csak azért; hogy megint mindent újra kezdjen. Neki így kell, nem tud másképp. Amíg él, a tudatában egyik délibáb a másikat váltja fel. – Végül még

a hisztériáról

kell beszélni; aminek a nők méhéhez, amelytől a nevét kapta, semmi, az agyi hajlandósághoz azonban annál több köze van. Hisztériás mindenki (férfi, nő,) akinek a rendes, sokféle, egymással egyensúlyt tartó »képzettársításait«, gondolatmenetét érzelmek vagy erős érzelmekkel járó képzetek könnyen kerítik hatalmukba. Az ilyen gondolatmenet aztán, mint a megduz-

zadt folyó, magával ragadja a gondolkodás többi, tulajdonképpen hozzá nem tartozó elemeit is, ezzel aztán szokatlan gátlásokat győzle, új pályákat tör. Rendkívül heves képzetek, érzések ilyenkor a legkülönfélébb, maradandó bénulásokat, görcsöket, anesztéziákat, fájdalmakat hozzák létre; minden lehető betegség tüneteit, dührohamot, szexuális abnormitást, gátlást és izgalmat, de esetleg zseniális munkateljesítményt is, a fentebb említett betegségek gyógyulását, jóért való lelkesedést, önfeláldozást, hősiességet, szóval mindent, ami rosszat vagy ami szépet csak tud teremteni az emberi agy. A hisztéria, mint agyi hajlandóság, tulajdonképpen kétélű kard. Rendkívül sok bajt, sok félreértést okoz, sok szenvedélyt kavar fel és az orvosok nagyrésze félreérti. Hisztériás, ha rosszul nevelik, vagy ha másképp fájult el rosszra, ördög lehet, jó nevelés mellett, jó környezetben emberből angyalt, vagy hőst csinál, mint az orleansi szűz példája mutatja. A hisztéria maga külön világ. Sajnos, nagyon gyakran jár együtt a már leírt abnormitásokkal és a betege sokszor valóságos ostorává válik környezetének, sokszor inkább, mint a betegeknek maguknak. A hisztéria higiéniája éppen ez: észszerűen kihasználni jóra a beteg kóros disszociabilitását vagy szuggesztibilitását. De mem szabad félreismerni lényegét és összetévesztem vele sok más lelki bajt, amely nem tartozik hozzá. Pedig közel rokona neki és majdnem beletartozik a csoportjába nem egy, így különösen a főbiák, a kényszerű gondolatok és a »patológiás szélhámós« típusa.

A hisztéria, a főbiák, a kényszerképzetek a leghá-

lásabb területei a pszichoanalízisnek. A szexuális abnormitásoknak is nagy sora, különösen a homoszexualitásé, hisztériás alapon fejlődik.

De hisztériás zavarok sokszor oly megtévesztően utánozzák a súlyos elmebajok, a dementia praecox, a téboly, a melankólia, sőt a paralizis progressiva képét is, hogy gyakorlott ideg- és elmeorvosok is nem egyszer hamis diagnózist csinálnak. A legutóbbi időkben voltak különösen olyan eseteim, amikor hipnózissal kombinált pszichoanalízissel fényes gyógyító eredményeket értem el.

Mint látjuk, valamennyi öröklött elme- és idegabnormitás mutat mindenféle átmenetet a normális típusba, A mi valamennyiükben gyógyíthatatlan, az a beteges hajlandóság maga. Ez a hajlandóság azonban legtöbbször nem olyan erős, hogy valamennyire legalább le ne lehetne küzdeni, helyes ellensúlyozó tanítással gyöngíteni, kevésbé ártó utakra terelni. Sőt, itt-ott, mint a hisztéria esetében, nagy szociális értékévé lehet átfordítani. A pszihoterápia, a szuggesztiós gyógyítás, a pszichoanalízis, (az agyéletre való funkcionális befolyás) mint látjuk, bizonyos mértékben, itt, ideghigiénia, tudniillik nemcsak a meglevő betegségeket tudja gyógyítani, hanem újak keletkezését is meg tudja akadályozni. Ismerjük azonkívül még az érzékszerveknek, gerincvelőnek öröklött alkati gyengeségét, pl. a látásgyengeséget vagy a szem egyéb abnormitásait, a gerincvelő izgalmi állapotait (»spinalis ingerlékenység«, izomrángatózással) alkati reflexzavarokat (u. n. »tik«-ek, különféle görcsös mozdulatok, stb.) ezekkel is

többé-kevésbé mindig az agyi funkciók valamilyen abnormitása is jár.

3. csoport

A szerzett elme- és idegbetegségek

Amennyiben az e csoport betegségeit nem sérülés, mérgezés, baktériumos infekció, zsugorodás okozza, ez is mind rendesen öröklött alapon fejlődik; így kerülnek rokonságba és így függenek össze sokszor az előbbi csoporttal. A fő különbség köztük az, hogy az előbb tárgyalt csoport állapotaiban a kóros maga az öröklött hajlam volt, a most következők ellenben az élet folyamán keletkeznek vagy külső ártalom következtében, vagy az öröklött hajlandóságában helytelenül vezetett agyi működés miatt. Az utóbbi esetben a beteges agyműködés fokozatosan készíti elő a katasztrófát, amit »neurokim-rohamnak« nevezhetünk.

A következőkben is érvényes azonban, amit sokszor hangoztattunk előbb: a mai tudásunk nem mindig elég arra, hogy a szerveszt a funkcionálistól élesen megkülönböztessük.

A) Epilepszia

Az epilepszia jól ismert betegség, a hajlamosság rá nagy mértékben öröklődő; a betegség a legtöbbször fiatal korban jelenik meg; a két első csoportunkkal ezért közelről rokon. Lefolyásában a közönséges epilepsziás rohamokon, a hirtelen öntudatvesztésen, klónikus görcsökön kívül gyakran jelenik meg hosszabban tartó elmezavar, néha a legsúlyosabb fajta »dühöngés«, vagy csak pillanatokig

tartó szédülés formájában, amikkel nem jár görcs, vagy elvágódás. Valamennyi fajta roham legfontosabb jellemvonása, hogy a beteg egyáltalában nem emlékszik semmire, ami a roham alatt vele történt (amnézia). Ha az epilepszia a fiatal korban jelentkezik, gátolja a szellemi fejlődést, morális megbetegedésre, vagy hülyeségre vezet. Régi epilepsziásoknál az agykéreg legkülső rétege kemény; hogy ez oka-e a betegségnek, vagy következménye, nem biztos. Vannak azonban az epilepsziának formái, amiket az agy gyulladása vagy sérülése okoz. Alkohol fokozza az epilepsziát, gyakorítja a rohamokat, fel is idézheti; az elsőt. Ha elég korán fognak a gyógyításhoz, és ha kitartással gyógyítják, brómsók okos és folytonos használata és konyhasónak teljes vagy részben való kerülése többször gyógyítja ezt a betegséget, mint általában hiszik. Ehhez egyforma mennyiségű sót (bromnatriumot, bromkaliumot, bromammaniumot) nagyobb mennyiségben, együtt, egy üvegben kell rendelni. A beteg beveszi a sót háromszor napjában, éhgyomorral, (mindig háromnegyed órával evés előtt) mindig három deciliter vízben, pontosan, szabályosan, éveken át, még két év múlva is az utolsó epilepsziás rohama után. Az adag $1\frac{1}{2}$ -4 gram egy napra; orvosi megfigyelés állapítja meg, mennyi. Az újabb időkben a zürichi dr. *Ulrich* a még használhatóbb *Sedobrolt* vezette be a kezelésbe. Így a nem túlságosan régi esetekben meglepő eredményt lehet néha elérni. Az orvosnak persze vigyáznia kell a brómmérgezés veszélyeire. Az igazi epilepsziás rohamot megismerni a szaruhártya teljes érzéketlenségén, a kék

nyálkahártyákon és azon, hogy a beteg a nyelvét, ajkát, erősen megharapja; így lehet megkülönböztetni a hisztériás rohamtól, amely máskülönben nagyon hasonlíthat hozzá. Az éjszaka, alvás közben való jelentkezése is jellemző.

B) Funkcionális elmebajok és funkcionális ideges betegségek

Azokat az akut rohamokat, amelyek az akarat izgalmi állapotával, amellet gondolatszökelléssel, jókedvvel (mánia) aztán megfordítva, gátlásokkal, szomorúsággal, sokszor félelemmel (melankólia) járnak, hívják gyűjtő néven (Kraepelin után) *mániás-depressziós elmebetegségnek*. A mániás és melankóliás roham gyógyítható, de mind a kettő hajlamos a visszatérésre, a periódusos megjelenésre.

Tébolyodottságnak,

vagy paranoia-nak hívják a majdnem minden esetben gyógyíthatatlan, szisztematikusan fejlődő üldözési és nagyzási eszmékkel járó elmebetegséget, amely közben az intellektuális tehetségek nem csökkennek. Az örült egyszerre veszélyes is, munkaképes is; laikusok sokszor tartják szellemileg egészségesnek, mert fegyelmezetten viselkedik és az örületét sokszor titkolja (»disszimulál«). *Quaeruláns*, vagy pörlekedő az olyan bolond, akinek örülete még éppen normális jellembeli sajátosságnak látszik: beteges ösztöne, hogy az igazát mindig a törvény előtt keresse és azért az élete is szakadatlan pörlekedés. A baját sokszor valóban átélt, jelentéktelen igazságtalanság indítja meg. Némely ilyen be-

teg tünetei már a gyerekkorában megjelennek több-kevesebb hevedséggel, üldözési, nagyzási vagy egyéb beteges eszmék formájában. Ez a csoport tartozhatnék az előbbibe is; itt van számtalan átmenet a többé-kevésbé normális lelkiélet felé.

Szerzett, előrehaladó elmebetegségek

(*Dementia praecox*, vagy *Schizophrenia*). Van egy csomó olyan szerzett elmebaj, amely már kezdettől fogva súlyos jelenségekkel kezdődik (hallucinációval, téveszmékkal, *hamis* emlékezéssel, asszociációs zavarral, katalepsziaival) és hosszabb-rövidebb tartam után néha igen súlyos és gyógyíthatatlan elmezavarba megy át. *Kahlbaum*, *Hoher* és *Kraepelin* az ilyen állapotokat elnevezték *Hebefrénianak* (gyors megzavarodás, rendszeren fiatalembereknél) *hatatóniának* (katalepszias, negativizmusos, sztereotipiás, zavartságos formák), *dementia simplex*nek (egyszerű, korai elbutulás), *dementia paranoides*nek (a tébolyodottsághoz hasonló megzavarodás) és elkülönítették a mániától, melankóliától, paranoiától. Elég gyakran akad köztük eset, amely néha még több éves fönnállás után is meggyógyulhat (különösen a katatóniásak) és átmeneti állapot is; az előbbi csoportok felé. Nem ritkán megesik, hogy hisztériával tévesztik össze őket.

Funkcionális ideges betegségek

Van egész sor funkcionális természetű fájdalmas betegség, mozgási zavar, amelynél szellemi zavarodottság

nincs, mégis van sokféle függés a nagyagyvelőtől. Ilyen a *migrén* és más fejfájások; a neuralgiák és egyéb fájdalmak: ischias, *akinesia algéra* (fájdalmas mozgási kép telenség). Sok ilyen fájdalmat össze szoktak tévesztteni csúzos fájdalmakkal. A mozgás terén itt meg lehetne említeni a szemhéji görcsöt, az írógörcsöt, a dadogást, vitustáncot, atetózis-t (a reszketésnek egy bizonyos formája; legtöbbször, vagy legalább is igen gyakran szerves agyszövetpusztuláson alapul) a tetániát (tartós izomgörcsrohamok) apraxiát (cselekvésképtelenség) asztáziát-abáziát (bizonytalanság, szédülés, járás, állás közben) és más hasonlókat. A funkcionális agyi neurózisokhoz tartozik még a székrekedés legtöbb esete, a funkcionális menstruációs zavarok, a pszihikus impotencia, szexuális perverziók, ágybavizelés és a többi, amiket szuggesztió is befolyásolhat, megszüntethet, vagy megindíthat. Az érzésseli funkcionális idegzavarok száma légió. Legtöbbször a nagyagy ingerlékenysége okozza és sokszor szuggesztióval meg lehet szüntetni őket. De nem mindig, sokszor igen nehéz megállapítani, hogy a kóros inger honnan ered. Lehet, hogy az ingert keltő ok éppen a test perifériáján támad. Vannak migrének (fejfájások), amiknek oka a szaruhártya rendellenessége (látási hibák), a látási zavar túlerölteti ja szem érző és mozgató idegeit és ezen az utón kóros inger keletkezik. Megfordítva: súlyos kedélybeli izgalmak, ijedtség, autoszuggesztiók az agyvelőn keresztül ugyanilyen, vagy hasonló idegzavarokat idézhetnek elő. Elmezavarok ilyenformán reflektorikusan helyi idegzavart okozhatnak, vagy

ritkább esetben, az idegzavar következménye lehet elme-zavar.

C) Az idegrendszer mérgezései

»Táplálék« minden olyan anyag, amit a test magába vesz, ami a sejtek protozlamájával kémiai utón egyesül, ezáltal a protoplazmát vagy fölépíti, (vagy energiával látja el és így az életműködését tartja fenn. Régebben dogma volt, hogy a táplálék egyszerűen erőforrásául szolgál a testnek s erre a célra elég, de az élő protoplazmának még átmeneti időre sem válik alkotó részévé. A dogma mind inkább hamisnak bizonyult, mert a protoplazma bomlási termékeit és azt, hogy a táplálék résztvesz az élő anyaga felépítésében, mindenütt ki tudják mutatni, azt azonban, hogy csak elég, anélkül, hogy előbb a sejt anyagállományába belépne, – seholse. (Kassowitz) Fontos azonban, hogy a sejt élő anyagába belépő anyag a protoplazmát ne rontsa, különben nem táplálék lesz, hanem mérég.

Van mérég, amely a testért kívülről származik és mint az újabb vizsgálatok mutatják, van olyan is, amely bomlási termékek felhalmozódásából a testben magában keletkezik. Máiig azonban az állati szövetek kémiája csak olyan vegyületeket adott, amik a halott testből vallók, vagy az élő test bomlási termékei (váladékok). Magának az életnek kémiája még abszolút talány, aminek megoldására csak bizonytalan föltevések vannak. Ezért csak egy helyes, *gyakorlati* definíciónk van: táplálék minden anyag, mely az emberi test alkotására, működésének fenntartására a faj fej-

lődésének hosszú ideje alatt való alkalmazkodás során alkalmasnak bizonyult; amelynek élvezete, tapasztalat szerint, épségben tartja a testet és amely semmilyen mérgezési tünetet nem okoz. Ilyen anyag a víz, a legtöbb fehérje, a keményítő, a zsír, cukor, növényi só, stb., amit a gyümölcsben, főzelékben, gyökerekben, gabonaneműben, húsfélében megtalálunk. Az az állítás, hogy mérég lehet táplálék is, üres szójáték. Van persze olyan mérég, amely felbomlik a testben, a bomlási termékeiből zsír- lesz és egy pár tekintetben olyan a hatása, mint a tápláléké; mihelyt azonban a protoplazma anatómiai szerkezetét, életműködését tartósan, vagy akár átmenetien bántja, már nem illeti meg a »táplálék« elnevezés. Persze másrészt igaz, a legjobb tápanyag is, túlbőven használva, (a szövetek túletetése) mérgeket, toxinokat termelhet és így közvetve mérgező hatása lehet; az ilyesmi azonban mértékletes táplálkozással, normális testmozgással elkerülhető. Némelyik kémiai anyag egyik állatnál mérgező, másiknál nem. Itt még lehetne gondolni a fokozatos asszimilálódás lehetőségére; más anyagnál, amilyen például az alkohol, amely kivétel nélkül minden élő organizmust megtámad, protoplazmamérég – soha.

Kétféle mérgezés van: Először olyan méreggel, amely könnyen oldódik, bomlik, és a testet ezért hamar hagyja el; az ilyen is, ha sokszor hat a szervezetre, tartós zavarokat okoz. Tehát kétféleképp hathat: először: egyszeri vételre, *akutan* (hirtelen, többé-kevésbé heves, de múló bajt okozva). Másodsor, rendszeres, ismétlődő használat után *krónikusan* (maradandó, lappangó részlethatásokból

összetevődő ártalommal), nehezen oldódó, nehezen bomló méreggel, leginkább fémekkel, amelynek hatása kezdetől fogva lassú és nagyon krónikus.

a) Könnyen oldódó mérgek

Itt egész csomó olyan anyagról lehet szó, amit csak ritkán, többnyire véletlenül, balesetből használnak; mérges gázokról (szénoxid, világító gáz) gombákról, stb. stb.; a legtöbbje funkcionálisan ingerel vagy bénít; anyagi ronthatást az idegrendszerben ritkán okoz. Hatásuk egyszeri. Használják sokszor gyilkos vagy öngyilkos célra. Utánuk halál vagy gyógyulás következik, de ritkán marad vissza maradandó zavar, csak néha egy |pár hétig jeltartó zavarodottság, vagy bénulás. Alapjában azért nem fontos csoport, mert aránylag ritkán jut szerepe.

Rendkívül fontos azonban a *kábító* (»narkotikus«) mérgek egész csoportja. Különösen azoké, amiknek rendszeres élvezete, sajnos, népszokássá lett, vagy most van azzá levőben. A legrosszabbak ezek közül: az alkohol, az ópium, a morfium, az éter, a kokain, az indiai hasis. Először mind akut, jóleső agyi mérgezést okoz, amely az intenzív, fájdalmas érzést tompítja vagy bénítja, a boldogság illúzióját kelti; sokszor a mérgezés első szakaszán Bizonyos izgalmat okoz a mozgási szférában, az alacsonyabbrendű ösztönöket, érzéseket, csiklandozza. De elcsigázza emellett az asszociációt, ítéletet, értelmet, a követkevens akaratot és a finomabb etikai, esztétikai érzést károsan befolyásolja. Valamennyinek jellemző sajátsága, hogy egyé-

nenkint változó, hol gyengébb, hol erősebb szenvedélyt kelt, kóros megkívánást, a mind újabb és újabb mérgezés, a mind¹ erősebb és erősebb adag után. Így terjed a társadalomban és így vesz erőt az egyénen. Valóságos mérgező veszedelmei egész népeknek. Tarlós használatuk alatt lassan elfajul a központi idegrendszer, sokszor más szövet is lassan sorvad. Persze mérsékelt adagok használatával a mérgezés olyan lassan fejlődik, olyan csekély, alig észrevehető zavarokat okoz, hogy a társadalom megszokja és a nyilvánvaló romlást, silányodást nem veszi észre. Nagyobb adagok azonban krónikus mérgezést, mélyreható jellemváltozást okoznak, teljes elmezavart, elhülyülést. A krónikusan narkotizált (alkoholista, morfinista, ópiumevő) ember a méreg természete szerint gyávává, brutálissá, etikailag züllötté válik; az akut mérgezés (mámor) hatásában a múltó elmezavarhoz hasonlít. A leggonoszabb a dologban, hogy, különösen az akut és krónikus alkoholmérgezés, a nemi mirigyeket is megtámadja, megrontja a csirát, úgy, hogy az utódok, a mérgezés fokától függően nyomorékká válhatnak tőle. Az első, második és harmadik ismertetett csoport betegségeinek java része kétségtelenül az ősök krónikus csiramérgezéseinek eredménye. A legnagyobb elértékben ilyen betegség az epilepszia, az idiotizmus, de világrahozott elmebajok és ideges állapotok, »neurózisok« is. A kultúrvilág mérgezései közt kétségkívül az alkoholmérgezésnek jut a legfontosabb szerep. (Kínában az ópiumnak).

Az akut alkoholmérgezés a *mámor*, vagy *részegség*, a krónikus az *alkoholizmus*. A részegségi elmezavar a kró-

nikus alkoholizmus fejlődésében gyakori jelenség. Van ezenkívül alkoholos epilepszia, alkoholos idegbénulás, idegfájdalom (»neuralgia«), látóidegsorvadás, melankólia, mánia, tébolyodottság és agy velősugorodás hülyeséggel. Súlyos elmezavart is megfigyeltek (a »Korzakoff-féle elmebetegséget«), amely sokszoros ideggyulladás (»polyneuritis«) következménye és mindig alkoholos alapon fejlődik. A bűntettek fele is alkoholos hatásban követődik el, különösen a szemérem elleni bűntetteké. Nagyon gyakran okozza az alkoholmérgezés s a nemi ösztön abnormitásait is. Svájc tizenöt nagyobb városában az öngyilkosságok harmada és a húsz éves férfiak halálának tizede az alkoholnak köszönhető. A svájci elmeógyógyintézetek férfibetegeinek 25-30 százaléka egyenesen alkoholos beteg. Jung kevés, de jól megfigyelt eseten alapuló statisztikája mutatja, hogy a svájci sorozáson kilencszázalék volt az alkoholos gyengielemjű és a visszautasítottak közül, akik a második és harmadik évek közt újra jelentkeztek, 12.9 százalék az alkoholista. Általában 50 százaléknál több volt a szolgálatra alkalmatlanok száma. Valamennyi szeszes »italban, pálinkában, borban, sörben, gyümölcsborban, ugyanaz az etilalkohol az, ami mérgez és a leírt kóros, szociális állapotokra vezet. Mostanáig nálunk nem tudtak okosabbat, mint mértékletességet hirdetni és többé-kevésbé mértéktelenül inni, ahelyett, hogy harcoltak volna a szociális méreg ellen. Sajnos, az ember elvakul, ha belekóstol a narkózisba, ámitja magát; az általános elfajulás észrevétlen marad, mert az egyén magán akkor érzi, mikor már nagyon messze előre-

haladt. Sajátságos kölcsönhatás van az alkati pszihopátia (öröklött elme-, idegbajok) és az alkoholizmus közt: az elsőt öröklés útján a második okozza. A pszihopata aztán megint hajlik az ivásra és sokszor ennek a szenvedélynek lesz az áldozata. És akad, aki azt hiszi, hogy mert az ilyen az alkoholt nem bírja, a részegeskedés csak az egy pár gyöngé ember bűne. Normális emberben az agy rendszerint ellenállóbb, mint más szervek, például a szív, a máj, a vesék, a nemi mirigyek; rendszeren ezek előbb betegednek meg. Néha a beteg előbb meghal az ilyen betegségében, még mielőtt maga átváltozott volna iszákossá; még mielőtt komoly agyi változások érték volna. Az utódja azért annál hamarabb lesz iszákos. A társadalom azonban azt nem tudja; ha tudja is, elfelejti és nevet rajta.

A következő számok ennél is jobban mutatják, mekkora az alkohol szerepe az idegrendszer betegségében. 1870-től 1900-ig 7720 elmebeteget vettek fel a zürichi »Burghölzli« elmekórházba. Ezek közül 972-t a központi idegrendszer mérgezésével. Ebből 925 esetben, (azaz valamennyi felvétel 12 százalékában) alkoholos, 38-ban morfium mérgezésről volt szó; 3 volt ólom; egy-egy bróm, kokain, klorál, éter, szénoxid és világítógáz mérgezés. Dohány, tea, kávémérgezés, amiről olyan sokat fecsegnek, egy se volt. 1920-ban Svájc valamennyi elemek kórházában 1424 volt a felvett férfiak száma. Ezek közül 294 (20 százalék) kétségtelen alkoholos örült, csak 9 egyéb, különösen morfiummérgezett. A számok még jelentősebbé válnak akkor, ha meggondoljuk, hogy a többi elmebajosoknak is egy meg

nem állapítható része, ha nem a maga, akkor is az elődei alkoholizmusának köszönheti a baját és hogy sok egyéb elmebetegség okát, a szifiliszt is jórészt alkoholos állapotban szerzi az ember.

Ha a krónikus narkózisban szenvedő betegől a mérget megvonjuk, eleinte az u. n. »megvonási« tünetek kínozzák (különösen a morfinistákat, de másokat is)t mégis azért csak a méregnek tökéletes megvonása a gyógyulás egyedüli útja. Csak a tartózkodási tünetek leküzdése után tér vissza az egészség és a normális testi jóállapot, ha maradandó hiba nem maradt vissza. Az ismertebb narkotikus szenvedélyek közül az ivásé az, amelyik a legkevesebb tartózkodási tünetet mutatja. Az iszákostól, még a delíriumostól is, nyugodtan meg lehet vonni az alkoholt, különösbbe nem fog szenvedni miatta. Akinek valamelyik narkotikus szerre való hajlama megvan, rendszeren könnyen válik a másik rabjává is; az ilyen különösen tartózkodják mindenfajta narkotizáló szertől; mondani sem kell, hogy a különben egészséges ember is.

b) Nehezen oldódó, a szervezetben megmaradó mérgek

Különösen az ólom okoz agyi, gerincagyi és idegmérgezést, amivel a szövetek sorvadása jár és ami súlyos bénulásokat, sokszor elmezavart okoz. Az ilyen eset ritkébb. Még ritkébb a higany- és az ezüstmérgezés. Az ilyen különben kóros hajlamot se kelt, nem is ered »szenvedélyből«, hanem majdnem mindig olyan emberek kapják, akiket a mesterségük kényszerít a mérgekkel való dolgozásra (má-

zolók, gyújtógyári munkások, tükörkészítők és mások.)

D) Az idegrendszer fertőzései

Baktériumok és más parányi élőlények is okozhatnak súlyos betegséget, amit az idegrendszer megszenved. Súlyos elmezavarok lépnek fel tífusz után, ha a tífusz baktériuma ellepte az agyat; de influenza, malária, sárgaláz, kolera, himlő után is. A leggonoszabb fertőződése azonban a központi idegrendszernek a *szifilisz*. Egyrészt, mert közvetlenül okozhat mindenfajta kóros képződményt, gyulladást, anyaghiányt, sorvadást az agyban, a gerincagyban, az idegekben, amiből mindenfajta ideges zavar származik (bénulás, görcsök, fájdalom, elmebaj). Másrészt, mert a szifilisz-előkészítette kóros alapon, néha sok évvel még látszólagos gyógyulás után is kifejlődhetik a rettegett gerincagysorvadás (*tabes dorsalis*) és a még rettegettebb *paralysis progressiva*, a fokozódó agyi bénulás (népiesen és hibásan: »agylágyulás«). Mind a két baj csak szifilisz-est támad (meg, de úgy látszik, inkább a szifilisz követő elgyöngülésnek, mint magának a szifilisznek következménye. Az agyvelő a paralízisben úgy zsugorodik, hogy minden idegi és szellemi funkció fokozatosan bomlik szét és a beteg az emberi pusztulás valóban szánalmas képévé válik. Sajátos, hogy az alkohollal nem élő népfajoknál (mohamedánoknál) a szifilisz szinte soha nem vezet paralízisre; annál gyakrabban a szesz italokat fogyasztó embereknél. Ebben a betegségben figyelhető meg legjobban az érzési, gondolkodásbeli, akarati és mozgási szerves disszociáció.

A »bélpoklosság« vagy *lepra* a környéki idegeken okoz daganatokat, ezek viszont helyi érzéketlenséget és bénulást. Olaszországban a romlott kukoricával való kizárólagos táplálkozás okozza a *pellagrát*, súlyos agyi zavart, testi sorvadással. A trópusi vidékéken van még sok más infekció, mely az idegrendszert sem hagyja érintetlenül.

E) Különböző gócos megbetegedések okozta elme- és idegbajok

Az agy, a gerincagy, a környéki idegek szövetének körülírt, gócos megbetegedése először csak »helyi« (lokális) tüneteket okoz, amik attól függenek, hogy *milyen helyen* jelent meg a zavar vagy a pusztulás. Egy bizonyos agyi részlet pusztulása például, bénítani fogja a jobb kart; az ágyéki gerincvelőé, a jobb felében, a jobb lábat mozgató neuronokat: a jobb láb lesz béna és zsugorodik; leprás csomló valamelyik érző idegen megöli az ideget és érzéketlenné teszi a bőrrészt, amelynek „az volt az érző-idege. Ez az érzéketlenség tehát nemcsak a nagyagyvelőre, hanem az alacsonyabbrendű gerincagy öntudatlan központokra is kiterjed, ahol ilyenkor a reflexmozgások is megszűnnek.

Ha a szívbajos ember szívéből kis darab alvadt vér bejut valamelyik agyi verőérbe és eldugaszolja (ezt a jelenséget hívják *embóliának*) az az agyrész, amelyet az eldugaszolt verőér táplált, a vérkeringésből kirekesztődik, elhal. Az elhalt rész ellágyul, elmállik: jönnek a megfelelő bénulások, egyéb tünetek, aszerint, hogy az agynak

melyik részében történik ez. Hasonló a folyamat agyvérzésekben, agydaganatban, a különféle idegterületek sokféle zsugorodásaiban; ebből következik a sokféle betegség, mint: agyi hályog, sok gócú meszesedés, gerincvelőgyulladások stb. stb.; mind megfelelő, többnyire krónikus szimptomákkal. Ha nagyobb agyrész pusztult el, megérik természetesen a szellemi működésen is. Igen sokszor a beteg góc izgatja, nyomja az agy szomszédos részeit, ebből mindenféle izgalmi jelenség, működési zavar támad: általános öntudatzavar, görcsök, bénulások, fájdalmak, öntudatvesztés, beszédzavar. Az agyhártyagyulladás olyan szellemi zavart okoz, amely legtöbbször gyorsan terjed, mert az agyhártya szorosan ráfekszik az agykéregre, a lélek szervére, amellyel a tápláló erei is közösek. Lehetetlen ennek a roppant bonyolult területnek a részleteit itt felsorolni. Még a perifer, lokális idegbaj egy sajátságos példáját említjük meg: a *herpes zoster* nevű hólyagos bőrkiütést, amelynek ideggyulladás az alapja és igen heves neuralgiás fájdalmakkal jár. Világos az is, hogy a gócos megbetegedéseknek is megvan a megfelelő okuk. A daganatokat talán apró élő lények okozzák, de efelől még semmi bizonyosat sem tudunk. Más góccokat sérülések okoznak, vágott, szúrt, lőtt sebek, idegzúzódás, rázkódás, a tuberkulózis bacillusa tályogot okoz és így tovább.

F) Általános anyagcserebetegségek

Bizonyos idegbajokat, elmezavarokat anyagcserebetegségek okoznak: köszvény (húgysavmérgezés) urémia (húgy-

anyagmérgezés) vesebaj, cukorbetegség, myxödéma (1. kretinizmus). A kretinizmuson kívül a többi meglehetősen ritka betegség.

G) Kimerülés

Az akut *inanició* (az egész szervezet súlyos kimerültsége) a tartós éhezés, az idegrendszer minden kimerülése általában, delíriumot és szellemi zavart okozhat, amit elnevezhetünk *aszténiának*. Ez volna az igazi *neuraszténia*, amely bizonyos esetekben csakugyan túlfeszített szellemi munka, különösen álmatlansággal járó szellemi munka következménye. Sokszor ugyanazok a szimptomái, mint a hisztériáé. Néha az igazi, teljes, zavarodásos elmebetegség korai tünetei is hasonlítanak az ilyen klórképekhez. Nagyfokú ingerlékeny gyöngeség hisztériával, hipochondriászerű jelenségekkel: az ilyen kimerüléssel járó idegesség leggyakoribb alakjai, amelyek éppen, mert kimerülés következményei, sokkal könnyebben gyógyíthatók, mint a többi, legtöbb, örökléses betegség, amelyeket a második csoportban tárgyaltunk. A szerzett neuraszténia vagy *pszichaszténia* (a lelkiélet kimerüléssel járó betegsége) jelentőségét a közvélemény a nevetségig túlozta. Egészséges természetnél nagyon ritka. A kimerülést okozó szerzett állapotoknak túlnagy jelentőséget tulajdonítottak, pedig olyan ez csak, mint a csepp, amely a színig telt poharat kicsordítja, az öröklött diszpozíció igazi, nagyobb jelentőségéről megfeledkeztek. Azt azonban meg kell adni, hogy az öröklött diszpozíció, ha óvatos, okosan él, a bajt elkerülheti és ezért

csakugyan fontos éppen az ő eseteikben a kimerülést okozó körülményekre vigyázni, aminek a módja a legtöbbször elég egyszerű.

4. csoport

Sorvadás, visszafejlődés okozta lelki- és idegzavarok

Ahogy a szellemi és idegbeli funkciók az ifjúkorban kialakulnak, úgy bomlanak, mállanak szét későbbi koraival járó sorvadásban. Különösen az érfalak sorvadás, elfajulása az, ami a neuronok sorvadását is okozza. Ha a sorvadás inkább diffúz, akkor az eredmény a szokásos, az emlékezet gyöngeségével, szerves disszociációval járó aggkori hülyeség, amely kezdetben melankóliával, később inkább izgatott állapotokkal, vidámsággal jár. Bántó egoizmus, merev csökönyösség, sokszor brutalitás a kísérő tüneteit, különösen a nagyon lassú lefolyású (krónikus), nem élesen kifejezett formákban. Sajátságos és jellemző még a nemi ösztön gyakori izgatottsága, perverzió, öreg emberek ilyenkor követnek el merényletet gyerekek ellen vagy aggastyánok ilyenkor szeretnek bele fiatal lányokba. Ha ilyesmi után hamarosan a haláluk következ ki akkor ja szexuális kicsapongásukat, a vélt bűnüket szokás az ilyen betegek halála okának tartani, pedig a botránynak is, a halálnak is egy: az agyvelőt zsugorodásai volt az oka. Sok derék, kiváló ember vesztette el már így, kevéssel a halála előtt a jó hírnevét. De nemcsak az öregedés a kizárólagos oka a szenilis sorvadásnak. Szifilisz, alkoholmérgezés, bizonyos egyéni, öröklött hajlam elég gyak-

ran idő előtt aggkórosan visszafejleszti az agyvelőt. Gyakran ötven s még gyakrabban hatvan éves korban is észlelhető ez, míg egészséges, alkoholt sohase ivó, vagy legalább nagyon mértékletes ember még kilencven, sőt néha száz éves korában is szellemileg teljesen ép lehet.

Az ilyen szenilis állapotban környéki idegek, alsóbbrendű idegrendszeri központok is zsugorodnák; a látóideg, a hallóideg, de a test akármelyik szerve is.

AZ ELME- ÉS IDEGZAVAROK OKAI

A) Öröklés és blasztoftória

Régebben erről a témáról különösen sok szó esett, míg belátták, hogy alapjában nagyon keveset tudunk róla. Lassan a tudomány mégis világosságot derít erre a kérdésre is. Annyit el lehet mondani, hogy a legtöbb elmezavarnak az oka egyszerre többféle de ha az egyes esetet tartjuk fontosnak, a legdöntőbb köztük mégis az öröklött hajlamé. Legalább azokra az esetekre áll ez, amiknek nem sérülés, baktériumos infekció, vagy mérgezés az oka. Valami volt azonban, amit kérdezni sokáig (elfelejtettek: Honnan ered az öröklött hajlam? Miért születik meg némely ember elme- idegzavarra vezető hajlammal? A felelet: hogy szülők, elődök elmebajosok voltak, nem kielégítő. Mert a betegséget, a betegségre valói hajlamot honnan szerezték azok? Egyszer csak, valahol meg kellett kezdődnie a beteges hajlamnak és mindig újra visszatér a kérdés: milyen ok okozza, tartja fenn; adott emberfajtában; vagy nemzedékben az utódokra szálló betegségi hajlamot? örök-

lódni csak az öröklődhetik, ami benne van a csirasejtek plazmájában, azokat bántotta, az idegrendszer szerzett, helyi megbetegedései tehát nem öröklhetők, nem okoznak kóros hajlamot. Azonkívül: öröklött kóros, hajlamok is, egészséges életviszonyok közt, lassan, több generáció alatt, tapasztalat szerint, »regenerálódnak«, visszafejlődnek, eltűnnek, a folytatódó elfajulásnak tehát szükségképpen van valami folytatódó, vagy mindig megújuló oka, amely a regenerációt megakadályozza; a régi, »öröklött hajlam« magyarázatul magában nem elég.

Az ideges öröklést különösen elmeógyógyító intézetekben tanulmányozták. A különféle statisztikák szerint a szülők, vagy a közel rokonok terheltségét az esetek 40-80 százalékában találták. A statisztikák azonban a legtöbbször olyan nem pontos, olyan bizonytalan adatokon alapulnak, hogy bizonyító erejük kevés. Az én megbízásomra *Koller J. dr.* kisasszony 400 elmebeteg felmenőági rokonságát hasonlította össze 400 normális emberével. A normálisaknál is találtunk erős öröklött terheltséget. Különösen az oldalági rokonok elme- és idegbajaiban kifejezve. Gutaütés, aggkori elmeengesség, szerves agyvelőpusztulás az egészségesek felmenő rokonai közt csak olyan gyakran fordult elő, mint a betegek rokonságában. De idiotizmus, a normális-tól elütő jellem, alkoholizmus a betegek közvetlen elődeiben a szüleiben volt több. Ha már most átgondoljuk az előbb elmondottakat, csak az alkoholizmus marad, mint statisztikával kimutatható egyedüli ok, amely azelőtt egészséges csirasejtet elmebajra való hajlandósággal közvetle-

nül megterhel. Van talán más is, de nem olyan gyakori és nem eléggé nyilvánvaló ahhoz, hogy számokban ki lehessen fejezni.

Mindentől eltekintve, az is súlyos baj, hogy a szülők az elődeiktől szerzett kóros hajlamaikat tovább adhatják. Azok az abnormitások, amelyek, mint az idiotizmus és az epilepszia, korán jelentkeznek, rendesen nagyobbfokú, mélyreható öröklési megterhelését, elfajulását jelentik a csiraállomány idegi részének; ugyanez áll a pszihopatókra és az abnormis jellemekekre. A számok is azt mutatják, hogy ezek a bajok fordulnak elő a leggyakrabban az elmebajosok szüleinél. Az egyszerű tanulság, ami ezekből a tényekből levonható: az idegrendszerében vagy lelkiéletében abnormis, alacsonyabbrendű embernek ne legyenek gyerekei! Az alkoholizmuson kívül a többi elmebetegség ugyan kevésbé terhelő, de mind mégis elmezavarra való hajlandóságból származik, gyakori bennük a visszaesés és a családi életet rendesen olyan súlyosan befolyásolják, hogy, aki már kifejezetten elmebajos volt, annak, ha csak valami külső ok nem kényszeríti, lehetőleg ne legyenek gyermekei.

Az ember gyakran nem érti, miért születik mégis hóbor-tos ember egészséges szülőktől,; egészséges ősöktől, ha alkoholizmus vagy hasonló terheltség a családban nem volt. Ezt a pontot érdemes magyarázni, mert ezeknek az eseteknek éppen úgy közük van az örökléshez, mint azoknak, ahol az öröklés nyilvánvaló. Soha két fiú, két lánytestvér tökéletesen egymáshoz nem hasonlít. Az maga, hogy például olyan szülőknek tizenkét gyereke, akik maguk rokontörzsből nem

származtak és akiknek családjában több nemzedéken keresztül erősen folyt a kereszteződés, rendszeren alig hasonlít egymásra, ez maga mutatja,^x hogy az ivarsejt-anyaga se a férfinek, se a nőnek nem egyforma értékű. Egyik-másik többet-kevesebbet kapott ettől, vagy attól az őtől. Az egyén jellemére tehát roppant fontos, hogy a nemzése pillanatában véletlenül melyik két, ivarsejt kapcsolódott össze. Megtörténhetik» hogy egy szerencsétlen sejttalalkozás éppen a különböző ősök két gyenge tulajdonságát hozza össze, úgy, hogy valóságos abnormitás vagy alsóbbrendűség származik belőle, amint fordítva, meglehet, hogy nagyon köznap vagy éppen fogyatkozásos elődök csupa jótulajdonságai találkoznak a sejtekben és megszületik belőlük az életrevaló, derék utód. Ez most már tény, amit általánosan igaznak fogadnak el. Sőt azt is okvetlenül igaznak kell feltételezni, hogy az egyén egyes testrészei, tulajdonságai is a különféle ősök örökölhető tulajdonságainak egészen különböző értékű összeállításából és ezeknek új kombinációiból kerülnek össze; így például találkozhatik valakiben az apai ükapja orra az anyai nagyanyja fantáziájával – és lehet még számtalan hasonló példa. Nagy tévedés volna azonban, ebből valami metafizikai dogmát levezetni akarni, valami olyast, hogy mindén, ami van, »véletlen« vagy »fatalizmus« van csak, vagy hasonlót. Minél több a kóros, az alsóbbrendű összetevő az ősök és a közvetlen szülők energiaállományában, annál valószínűbb, hogy fogyatkozásos, abnormis, vagy elmebeteg lesz az utód. Minél több pedig az elődökben a normális és a normálison

felül álló, azaz a több irányban is tehetséges és egészséges ember, annál több lesz az utódokban a jóra való eredmény. Egyszóval: az öröklés tana egyszerű *valószínűségi számítás*. Az egyes példa nemi bizonyít semmit. Megközelítő számításról Van Szó és azt el lehet mondani: normális, derék szülők utódai, olyanoké, akik magukat nem mérgezték, akik az ivarsejtjeiket nem rontották, általában normálisak és életrevalóak lesznek; megfordítva: kóros, alacsonyabbrendű szülőktől születik a kóros, alacsonyabbrendű ember. Csak hosszú nemzedékek során folytatott józan, normális életmód javíthat meg aztán, lassan, egy megromlott fajtát.

Könnyű belátni: a mai házasodó és gyereknemző rendszerünkkel az (öröklés tudományos törvénye ellen súlyosan vétekezünk és a legjobban szaporodó emberanyagunk elég szomorú képet mutat. Nem azt mondjuk, hogy csupa zsenit kell tenyészteni, de legalább azt kellene akarni, hogy az új generáció csupa használható, egészséges, etikailag jó, munka szerető, lelkében egyensúlyos ember legyen. Alphonse de Candolle a »Histoire de la science et des savants« című munkájában tényekkel, világosan bebizonyította, hogy a szellemi és tudományos tehetség hogyan, öröklődik és hogy ennek az ellenkezőjét állítani; milyen meddő dolog. A faji kiválasztásunk nyomorúságos és tömegesen termeli a kóros, értéktelen embert.

Minden olyan befolyást, amely a csirát mérgezi, vagy másképp rontja, amely az addig egészséges fajban az örökölhető elfajulás alapját veti meg, nevezhetnénk *csiraron-tásnah* (»blasztoftoriá«-nak), a módot pedig, ahogy a köz-

vétlen leszármazókban jelentkezik, hívhatnék »nem igazi« öröklésnek; nem igazinak azért, mert nem a felmenő ág meglevő tulajdonságai szállnak át az utódokra, hanem a megromlott csiraállomány, a megromlott lelki készség, amelyből csak az utódokban származnak megromlott, alsórendű, kóros tulajdonságok; ezek! mint valóságos lelki tulajdonságok már csak itt, az utódokban fixálódnak és csak innen mennek tovább, most már rendes, »igazi« öröklődéssel, a későbbi utódokra.

A blasztoftória ezek szerint tehát a rosszabb formája az öröklésnek, mert további és további romlása mindig újabb lökést ad a fajnak. Azonkívül nemcsak az idegrendszer megbetegedéseit okozza, de valamennyi egyéb szerv elfajulását is. Főtípusa az ilyen »nem igazi« öröklést szerző oknak a csira alkoholos mérgezése. Kísérleti bizonyíték erre van ezer. Egy pár példa belőlük:

1. Anglia, Skótország és Ausztrália biztosító társaságai statisztikákat közölnek. A biztosító társaságok külön osztályba sorozzák a mértékletes alkoholfogyasztókat és az absztinenseket; mértéktelen ivókat, »alkoholistákat« egyáltalában inem vesznek fel. A statisztikák szerint az absztinensek (átlagos élettartama hosszabb. (70 százaléka következik be a számítás szerint várt haláleseteknek; az ivóknál 90-95 százalék.) Minthogy a társaságok alapja a kölcsönösség, az absztinensekre nagyobb osztalék jut; a díj tehát, amit fizetniök kell, 15-20 százalékkal kevesebb. 50-60 év óta a statisztikák eredményei meglehetősen egyformák.

2. Az idióták, epileptikusok fele, háromnegyed része

alkoholos szülőktől, vagy legalább alkoholos apától való, lásd a dr. Koller fönnebb közölt adatait.

3. *Hodge, Combemelle és Laitinen* állatkísérletei bizonyítják, hogy a mesterségesen alkoholizált állatok utódai közt nagyon sok a nyomorék és az életképtelen (vízféjű, angolkjóros csontbeteg, halvaszülető).

Újabban *Laitinen* 600-700 állaton mutatta ki, hogy egytized köbcentiméternyi alkoholt számítva, az állat egy kilogramnyi súlyára (körülbelül annyi, amennyi felnőtt embernek fél pohár bor) ennyi alkohol elég, hogy egyrészt a vér oldódási képességét, másrészt a baktériumokkal szemben való ellenállását, harmadszor az utódok növekedését, életerejét károsan befolyásolja.

4. Hasonló eredményre jutott a berni *Demme* és jutottak mások, iszákosok leszármazottjain végzett vizsgálatokkal.

Demme professzor tanulmányozta 10 olyan sokgyermekes család következő generációit, amelyekben apa és az előző ősök egyrésze ivó volt; aztán 10 olyanét, amelynek fölmenő ága, ha, nem is volt abstinens, de mértékletesen élt. Az első csoportban (az iszákosokéban) született 57 gyerek; ezek közül meghalt 12 mindjárt a születése után, 36 köztük beteg volt; és pedig: idiotizmusban szenvedett; 8. görcsös rohamokban, epilepsziában 13, süketnéma 2, iszákos, epilepsziás és vitustáncos 5, testileg torz 3, törpenövésű 5. Csak 9 született köztük testben-lélemben egészségesen. A kilenc közül hétnél csak az apa volt részeges, az anya és az apa elődei nem; a 37 többi gyerekből, akinek

apai és anyai elődei iszákosok voltak, csak kettő maradt egészségesen.

A második csoportban, (a mértékletesben) született 61 gyerek. 3 meghalt gyengeségben és 2 gyomor- és bélhurutban mindjárt a születése után, kettő megbetegedett vitustáncban, kettőnek a testén akadt fejlődési rendellenesség, másik kettő szellemileg korlátolt volt, ide nem hűlye, 50 fejlődött egész szabályosan és egészségesen.

Tegyük ehhez hozzá, hogy a tíz iszákos család elme- vagy idegbajjal nem volt feltűnően terhelt. Az egyikben volt az apa testvérei közül kettő epilepsziás, egy vallási rajongó; egy másikban is akadt az apának örült férfi testvére. A harmadikban az anya lett öngyilkos a férje iszákossága miatt. 1909-ben *Bertholet* doktor 39 olyan iszákos heréjét vizsgálta, aki a 27 és 57-ik éve közt halt meg. Noha szifilisz biztosan kizárható volt mindegyiknél, 37 esetben a here mirigyszöveve mégis zsugorodott és a támasztó szöveve meszesedett. 24-nél a sorvadás teljes volt, 13-nál részleges. Kettő akadt csak, akinek egészséges volt a mirigyállománya (egy huszonnégy éves fiatalember, akit ittanan ért a halálos baleset és egy öreg vincellér, aki sérvkizáródásban halt meg). Azóta *Bertholet* a vizsgálatai anyagát megnövesztette 163 ivóra és 100 abstinensre. Tuberkulózissal, életkorral a kérdés nem függ össze; a tuberkulótikusok heréje rendszeren ép. *Bertholet* ondósejtet még 90 éves aggasztánnál is talált. Azonkívül a here aggkori sorvadása más természetű és nem olyan nagyfokú.

Már a teljes sorvadása előtt is az ondósejt *beteg*:

zsír rakódik bele, stb. Meg kell emellett jegyezni, hogy a vizsgálati anyagban csupa súlyos iszákossági eset szerepelt, csupa teljes sorvadás és¹ a nemzőképesség elvesztése. Idáig a beteg ondósejt a sorvadás számos stádiumán át jut csak el, ezekben még mindig születhet csökkent értékű utód: gyenge, elfajulásos, torzalkatú. Újabban Bertholet iszákos nőknél is megállapította a petefészkek és a petesejt sorvadását.

5. A bécsi *Weichselbaum* tanár intézetében tökéletesen azonos eredményekre jutott. Meg kell említeni, hogy semmiféle más szerv, alkohol hatására olyan nagy mértékben el nem fajul, mint az ivarmirigy.

6. A bázeli *Bunge* statisztikában kimutatta, hogy a nőknek szoptatásra való fokozódó képtelenségét szintén a szülők és az elődök alkoholélvezete okozza. Hasonló statisztikával kimutatta, hogy az ősök alkoholizmusa mennyire részes az elmebajok, a tuberkulotikus hajlam, a fogszű ki-fejlődésében.

7. *Mahaim* tanár megkülönböztet direkt atavisztikus és indirekt öröklést; ő nemcsak a beteg közvetlen leszármazottjainak blasztoftóriáját, de a későbbi utódokét is vizsgálta. Epilepsziára az utódok fele hajlamos, közvetve és közvetlenül. 2059 eset közül *Ehrlich* kisasszony 52 százalék öröklötten terheltet talált. A vizsgálat pontosan megállapította, hogy a szülő a nemzés idejében ivott-e már vagy nem ivott.

Rendkívül fontos a salzburgi *Schweighofer* terjedelmes dolgozata. Sok példán mutatja ki, hogy az öröklött

hajlam, amely egészséges szülő befolyására már leküzdöttnek látszik, hogyan *lappang* csak mégis és újabb alkoholizmusra hogyan jelenik meg újra. Iszákos apa, egészséges anya gyereke jól fejlődhetik, de rögtön elfajul, ha maga is inni kezd, míg ha absztinens marad, vagy nagyon mértékletes (olyan, aki csak hosszabb, legalább is több napos időközökben iszik egy-egy keveset) a gyermekei tovább egészségesek maradhatnak. Még a jó családból való iszákosok utódai közt is talált Schweighofer sok gonosztevőt, erkölcsileg hibás egyént.

8. H. E. *Ziegler* és H. *Fühner* bebizonyította, hogy nem egészen 1 százalék alkoholtartalom a vízben gátolja a benne tenyésztett tengeri sün-peték fejlődését, két százalék már eltorzulást, súlyos fejlődési rendellenességet okoz, négy százalék minden fejlődést megszüntet.

Fére, *Ridge*, *Owize* régebben jutottak teljesen hasonló eredményre. Ezzel szemben Miss *Elderson* és *Pearson* újabb statisztikai felületesek, tehát komolyan nem használhatók.

9. Végül mindén orvos, aki lát, láthatja boncolásokkor az alkoholnak a test szöveteire gyakorolt hatását, minden gyakorló orvos, a praxisában, a dégenéraiták szerepét. Még azt mondom el, hogy Norvégiában és Svédországban, ahol a 19. század első felében az egész ország alkoholos és dégenérait volt, a körülbelül 68 év előtti merész alkoholreform óta nemcsak hogy megállt az elmebajosok száma és csökkent a bűnözőiké, de (igaz, csak (a legutóbbi időben) jelentékenyen megnőtt az alkalmas katonaköteleseké, míg

egész Középeurópában a fordított viszonyoknak megfelelő fordított következményt találjuk. Ugyancsak a svédekkel ellentétben, olyan ősnépek, amelyek azelőtt egészségesek voltak, mijota az európaiaktól az ivást eltanulták, kezdtek és kezdenek degenerálódni: az indiánok a négerek, a malájok satöbbi.

Más mérgezések is okozhatják! a csiraállomány elfajulását; a narkotikus szerek, a szifilisz, a tuberkulózis (az utóbbi a csiraplazma idegrendszeri részét kevésbé bántja). Rendkívül denegeneráló ezeken kívül a gyári élet, a zárt, fülledt levegőben való tartózkodás, rossz tápláltság, minden egyoldalú, ki nem elégítő foglalkozás. Itt azonban nincsenek olyan statisztikáink, amelyek az ilyen körülmények idegrontó szerepét mérnék. Azonban bizonyos, hogy itt is az idegrendszer együtt degenerálódik a többi szervvel; amint az alkoholmérgezés is nemcsak! az idegrendszert, de a test egyéb szöveteit is pusztítja.

Itt, a szellemi abnormitások öröklésével kapcsolatban kell még a bűnözésre való hajlamról beszélnünk. A *Lombroso* híres »született gonosztevője« nem más mint az *etikailag gyöngéelméjű* ember, az idetartozó sokféle változatával. A bűnözőink legtöbbje többé-kevésbé terhelten hajlamos a bűnre; ezt, sajnos, a jogtudomány a gyakorlatban máig is alig veszi tudomásul. Annak a megakadályozása, hogy gonosztevőtermészet születhessen és a szigorú alkoholreform szociálisan is, büntetőjogilag is többét érne, mint valamennyi törvény együttvéve. Ez hozzátartozik a higiéniahoz. Bővebben beszélni erről azonban túlságosan

messze vezetne; mindenkinek, különösen orvosoknak, jogászoknak ajánlom a *Delbrück* kitűnő kis könyvét: a *Gerichtliche Psychopathologie*-t (1897. Leipzig, Barth.)

B) Kóros hajlamot okozó tényezők az egyéni élet fejlődése folyamán

Minden életkor, nem; hajlamos bizonyos fajta szellemi zavarra. A gyerekkor a fejlődési ideg- és elmebetegségekre, epilepsziára. Az élemedett kor a negyedik csoport betegségeire; az érett fejlettkor a harmadik csoport telnie és idegzavaraira. Különösen azonban a nők életében van több olyan gyengítő momentum, amely a meglevő öröklött beteges hajlamot erősíti és akut elmezavarok kitörését elősegítheti. Ilyen momentum a gyermekágy, a klimaktérium (a menstruáció megszűniéaéjnek¹ ideje) a menstruáció maga és! a terhesség. Sok elmezavar mindig a menstruáció idején rosszabbodik vagy szabályosan a menstruáció idejére tér vissza. A nők legtöbb ilyen betegségi rohama gyógyítható, kevésbbé jó a kórjóslata a klimaktériumos elmezavaroknak.

C) Szerzett okok

Ezek ismét több fontos alcsoportra oaztandók.

1. Tisztán testiek

a) Minden mérgezés

Ebben a csoportba a betegség alakulása közvetlenül a betegség okától függ. Természetesen nem azokat az elme-

és idegbajokat értjük, amelyek közvetve, az elődök mérgezett csiraállománya közvetítésével származnak, hanem az idegrendszer közvetlen mérgezéseit, különösen az alkoholosat, morfiumosat és az »autointoxikációs«-okat, azokat tudniillik, amelyek a szervezetünkön belül fejlődött mérges anyagoktól származnak, ha ezek valami okból nem ürülnek ki a normális módon. Ez a csoport, mint láttuk, igen fontos.

b) Alacsonyrendű organizmusok okozta infekciók

Minden infekció: szifilisz, tífusz, kolera, influenza, veszettség, az általános vérmérgezés baktériuma, tuberkulózis megtámadhatja az agyat és az idegrendszert és ezáltal elme- vagy idegbajt okozhat, amely néha halálos, sokszor krónikus és gyógyíthatatlan, sokszor azonban gyógyítható. Ezekről a betegségekről beszéltünk. Ide tartozik elsősorban a szifilisz után keletkező *paralysis progressiva*, amelyet eddig gyógyíthatatlannak ismertünk, de újabb gyógyítási eljárások most sikert kezdenek ígérni.

c) Anyagcserebetegségek

Köszvény, mixödema (kretinizmus) és más anyagcserebetegségék közvetlenül elmebajt okozhatnak.

d) Abnormis életmód,

állandó, zárt, rossz levegőben való tartózkodás, ártó foglalkozás, rossz lakás, hiányos táplálkozás, általában minden, ami a test egészségét aláássa, anyagcserét, táplálko-

zást zavarja, az agyat is ellenállásában gyöngíti, ideg- és elmezavarok kitörését elősegíti. De itt is az öröklötten terhelteti fenyegeti inkább a veszély, a nem terheltnek inkább más szervei esnek áldozatul. A *kimerüléssel* elme-zavarok ide tartoznak.

e) Az idegrendszer sérülései

Természetesen minden direkt *sérülése*, helyi, szer- ves megbetegedése az agynak, rázkódás, daganat, vérzés és szerzett elmebaj közvetlen oka lehet. A sérülés azon- ban nem öröklhető; nem bántja a csirát és így az utódo- kat sem és nem is száll át örökségül az őstől.

f) Más súlyos sérülések

Külön kell beszélni bizonyos zavarokról, amelyek lefolyásukban a hisztériához, paralízishez hasonlítanak,) sú- lyos testi sérülésből erednek s a legtöbbször vasúti vagy munkaközben történt ipari balesetek után vagy háborúban fordulnak elő. Ezek az u. n. *traumás* (sérüléssel) *neurózisok* vagy *pszichózisok*, amiknek sorsába a kártérítés vagy bal- esetbiztosítás is belejátszhat azáltal, hogy a betegnek haszna lévén a betegségéből, nincs igazi gyógyulási akarata. A betegség folyama sokszor nagyon súlyos, mégis a beteget gyakran tartják szimulánsnak, ami természetesen nem zárja ki, hogy sokszor valóban szimuláns is, vagy legalább tú- lozza a betegségét; a nagyobb kártérítés, amit kaphat, ezt sokszor érthetővé teszi. Sokkal gyakoribb azonban, hogy

a betegség súlyosságát *autoszugesztio* valóban növeli. Ilyen eset előfordul agyi sérülés, vérzés nélküli is. Viszont lehet, hogy a baleset, kivált, ha egyenesen a fejet éri, csakugyan mégis az idegszövet szakadását, vérzését okozza.

2. Tisztán lelki okok

Tisztán szellemi ok, mint már kifejtettük, tulajdonképpen nincsen. Amit pszihikai betegségi oknak értünk, az miúnd inger, amely az agyvelőben funkcionális neurokimrohamot idéz fel, mert közvetlenül, vagy gondolattársítással: a beszédbeli szimbólumok vagy az érzékek útján heves, hosszantartó affektusokat kelt. *Affektusokat* (erős érzelmekeket) mondok: mert tisztán Intellektuális vagy tisztán akarati folyamat úgyszólván soha, vagy legalább is nagyon kivételesen oka a szellemi vagy idegzavaroknak. Ha igen, akkor is csak az affektusok keltésével. Az érzelmi életé, az affektusé a vezetőszerp. A pszihikai ingerek *dinamikusan* (az erejük szerint) hatnak, idegingerek útján. Már ebből is az következik, hogy tisztán funkcionális zavart, nem szerveset, kelhetnek. Aki azonban mindén eddig elmondottat megértett, megérti azt is, az ilyen pszihikai okok hogyan okozzák az ideg- és az elmebetegségeket.

A szugesztijónak is nagy szerep jut. A szugesztio, autoszugesztio szerepe itt nagyon fontos, mert ia lelki tartalmat disszociálja; a disszociáció következtében a valamilyen képzzettel kapcsolatos affektushullámi hatalmasan megdagad és nemcsak tartós hatásokat ér el, de megmarad az öntudat küszöbe alatt éveikig, mint engrammaszerű, u.

n. *pszihikai trauma* (»lelki seb«). Példa erre: gyereket esti szürkületkor megijeszt valami ostoba tréfacsinálló, aki felöltözik kísértetnek, vagy ördögnek. Az ijedtség, a kísértet képzelete megmarad a gyerek emlékezetében, megjelenik az álmában, később minduntalan, minden nem is közvetlenül erre emlékeztető alkalomra a gyerek! összerezzen, mert már a legtávolibb célzás, a legjelentéktelenebb eset életre kelti az elfelejtett esemény tudatalatti *affektus-engram*)mjái (»érzelmi emléké«). Ilyesből, mint láttuk, hallucináció származhatik, kényszerképzet, fóbia, hisztériás roham és más hasonlók.

Másik, igen gyakori forrása a lelki sérüléseknek a nemi élet, nemi események; például erőszakos merénylet gyerekek, fiatal lányok ellen, az erotikus fantázia izgalma és a többi. Természetesen itt megint csak a világrahozott hajlam a fontos, mint a következő, praxisomban előfordult esetek mutatják: nő, családos ember megbetegszik. (Paralízis, szifilisz után.) Oktalan erotizmusa támad a betegsége kezdetén, a 14 éves lánya ellen fajtalan merényletet kísérel meg. Az ártatlan gyerek a dolgot nem is érti, nem is törődik vele. Az anyja ellenben borzasztóan felindul, még hat év múlva is súlyos álmatlanságban, izgalmakban, levertségben szenved az eset miatt; a lány ezalatt felnőtt, teljesen nyugodt, az anyját is ő nyugtatja. Az esetet teljesen megmagyarázza két körülmény, a) A tett elkövetésekor az anya tudta, miről van szó, a lánya nem, az erős affektus ezért csak az anyát érte; b) a lány születésénél fogva normálisabb, a lelki egyensúlya biztosabb.

Vagy: munkásasszony másfél évig szenved álmatlanságban, mert az a kényszerképze, hogy nem tud aludni és minden erejét arra összpontosítja, hogy aludjék (igen sok álmatlanságnak ez az oka). Hipnózisos szuggesztió hamar meggyógyította. Harmadik eset: Férfibeteg fokozatosan azt szuggeszálja magának, hogy minden izgalma hasmenést okoz; ettől sokat szenved, megunta szedni az ópiumot, hogy a hasmenésnek elejét vegye. A valóság pedig az, hogy az ópium csak időre rekeszt, huzamos szedése egyenesen okozza a hasmenést; ellenszuggesztió és az ópium megvonása itt is gyógyított. A fordított eset szintén gyakori; emberek rendszeren székrekedést szuggeszálnak magukba és hashajtószerrel állandó szedésével állandósítják a székrekedést, mert a központi idegrendszert elszoktatják a belek beidegzésétől. Egyszerű emésztési reflexek szintén hatnak így. Bizonyos ételre következő gyomorrontás, különösen gyerekeknél okozhat olyan benyomást, hogy az ételnek a puszta szaga vagy látása még évekig undort, sőt egyenesen rosszuléte okoz. Sok menstruációs zavar, méhfájdalom férfiak csökkenő nemi képessége, visszatérő hisztériás rohamok, valóságos pszichózisok is eredhetnek autoszuggesztióból. Egész sor idegzavar szuggesztióval vagy autoszuggesztióval gyógyul; természetesen, mért így is keletkezett: pl. az ágybavizelés sok esete. Másféle állapotok, amikét különösen a gyerekkorban illetlenségnek, rosszáságnak tartanak. A pedagógia jó része is helyesen értelmezett, jól gyakorlott szuggesztió alapul: a legjobb gyógyító eljárási is persze csak akkor hat, ha a gyerek bizalmát, vonzódását fel tudja kelteni, e nélkül nem.

Egy beteget hoztak egyszer az intézetembe, mert hangok parancsára (hallucinációra) bútorokat tört össze a szállodai szobájában. Maga mondta, hogy szellemek üldözik, akik mindenféle abszurd dolgot parancsolnak, így többek közt azt is, hogy törje össze a bútorokat. Ostobaság, belátja, de meg kell tenni, hogy a zaklatásuktól szabaduljon. Kiderült, hogy Amerikában járt, ahol szellemidézéssel foglalkozott. Minthogy a többi ítélete tökéletesen rendben volt, feltettük, hogy az üldözési mániáját a spiritizta képzetei szuggerálták. Egy csomó embert hipnotizáltam előtte, aztán őt magát is, erélyesen megmagyaráztam, hogy a szellemeket kiűztem belőle, hogy az én erőm nagyobb, mint a szellemeké, hogy soha többé hangokat hallani nem fog és hogy általában meggyógyul. Erre meg is gyógyult. Különösen a hisztériások esnek bele szuggesztíós, autoszuggesztíós úton valóságos elmezavarokba, amikből a legtöbbször azért ki lehet őket gyógyítani. Bizonyos, hogyha az ember lassankint megszerzi az ilyen betegek bizalmát, végül rábukkan a zavar igazi okára, és látja, hogy valóban szuggesztíós hatáson, régi affektusokon alapul, amelyek krónikusan befészkelődtek az agyba és minden agyi tevékenységet többé-kevésbé érzékenyen befolyásolják. De azért nem 30 túlságosan nagy súlyt helyezni rá és különösen nem jó a beteget nagyon belementeni a saját bajába, mert abból az ártó hatás még súlyosodhatik.

Lelki fertőzés

a szuggesztív hatásnak egy bizonyos formája: Némelyik

lelki beteget úgy fanatizálja, úgy elragadja az örülete, és némelyik amellet olyan tehetséges, energikus és szuggesztív is, hogy a maga örületét egész sor egészséges emberbe, különösen a közeli hozzátartozóiba szinte beoltja, azaz: *beleszuggerralja*. így látjuk aztán, hogy egészséges ember egyszer az anyja, vagy az apja, vagy a felesége örületét átveszi, megfertőződik tőle úgy, hogy ami örülséget cselekednek, vakon helyesli, sokszori velük is csinálja, látzólag maga is megőrül. Némelyik! esetben, különösen testvérek közt, nehéz megállapítani, az egyszerre valói megbetegedés valóban lelki fertőzés következménye-e, vagy inkább a közös családi terheltségre vezethető-e vissza. Legtöbbször mind a két tényezőnek jut szerepe. Tipikusabb az olyan eset, amikor a férj a feleségét, vagy feleség a férjet fertőzi meg; ez kétségtelenül szuggesztív hatás. Az ilyen eset nem nagyon ritka és nem is mindig gyógyítható. Bámulatos ilyenkor látni, hogy a legszörnyűbb döréséget a fertőzött milyen vakon, akarattalanul hiszi, érzi, gondolja, cselekszi a megbetegítője után. A teljes és hosszú különválasztás se hozza meg mindig a gyógyulást. Azonban az ilyen lelki fertőződéshez is (öröklött diszpozíció kell. A franciák ezt az örületet *folie a Jeux*-nek nevezik. Sok idegbetegség is terjedhet ilyen utódon (az »utánzás« útján), különösen a hisztériás roham, a vitustánc, fejfájás, menstruációs zavarok. Intézetekben, iskolákban, családokban néha valóságos járvány tör ki. Elmebajosok egész néptömegeket szuggerralhatnak, magukkal ragadhatnak, néha profétáknak érzik magukat, új vallást alapítanak s még hi-

vőket is találnak. Erős érzelmi hatások közvetlenül is azonnal okozhatnak arra hajló emberekben elmezavart; még az örömkéltő affektusok is. A főnyeremény megnyerése vagy az elveszettek hitt apa, fiú megtérése,» még inkább valami kedves ember hirtelen halála, váratlan anyagi romlás, tűzvész, sokszor okozhat súlyos zavartsági és izgalmi állapotokat, amelyek rendszerint rövid ideig szoktak tartani s a legtöbbször maguktól is meggyógyulnak. Nagyjában az ilyen esetek meglehetősen ritkák és csak azért hallani róluk sokat, mert rendszeren mély benyomást keltenek. Alapos vizsgálat a legtöbbször erős örökléses diszpozíciót dérit ki. Már gyakoribb, hogy tartós, sokszor ismétlődő izgalom válik az ideges zavarok okává. Ilyen a házastársak egyenetlensége, anyagi gondok, szerelmi bánat, erotikus abnormalitás, becsvágy, vagy a hiúság bántódása, kínzó testi betegség. Itt;is azonban nagyon nehéz bizonyítani, hogy valóban a felsorolt okok valamelyiké-e az igazi; az ilyen okok lis rendszerint ott hatnak, ahol valami öröklött hiba, vagy a jellemnek, temperamentumnak öröklött gyöngesége az eseményt előkészítette. Mi a szerepe a kóros, öröklött hajlamnak, mi az akut vagy krónikus affektusoké, erre a kérdésre sincs mindig pontos felelet. Szubjektív felfogás szerint hol az egyik¹ okot, hol a másikat tartják igazinak. Általában lebecsülik az öröklés szerepét és túlbecsülik a kedélybeli izgalmakét. Valójában pedig úgy áll a dolog, hogy a normális agyvelő a leghevesebb, a legsűrűbben ismétlődő affektusokat is elbírja s nem betegszik beléjük. Még külön kéli megemlíteni a téves diagnózisokat; az olyan

esetet, amikor például a pszichózis emésztési, menstruációs zavarokat okoz és az orvos, aki idegbajokhoz nem ért, megállapítja, hogy az emésztési, menstruációs zavar okozta a kedélybajt. Az ilyen tévedés pedig, sajnos, elég gyakori!

Ezzel szemben vannak csakugyan bizonyos fajtái az életmódnak, amelyek a kedélyre mélyen hatnak és szellemi zavart könnyen okozhatnak. Ilyen az emberektől való tökéletes elzárkózás, a börtönök egyeszárkája, elhagyott tanyán, erdőben, pusztában való remete élet. Helytelen pedagógia szintén árthat a gyerek idegrendszerének. Misztikus dolgokkal valló nagyon heves, exaltált foglalkozás is okozhat néha búskomorságot, vallási örületet, Az elme egyoldalú fejlesztése, a kedély és az akarat elhanyagolása gyakran teszi különccé, abnormissá az embert, vagy ha ilyenné nem is teszi, sokszor elsorvasztja a jó hajlamokat, fejleszti a rosszakat.

3. Vegyes testi és lelki okok

Egész csomó funkcionálisan ártó tényezőt joggal lehet tartani testinek is, lelkinek is. Például felemlítjük az alvás zavarát. Az alvás egyszerre pszichológiai állapot is, testi is. A kimerült agyvelő felfrissítésére kell az elfáradt neuronok nyugalma. Vagyis kielégítő alvás feltétlenül szükséges az egészség föntartására. Az alvás állandó zavara, akadály, túlzott éjszakázás, éjszakai munka megbontja a lelki egyensúlyt, azaz, az agyvelőt, és sokszor okozhat funkcionális elme- és idegzavart. Ugyanez áll az agyvelő minden

egyéb egyoldalú megterhelésére; az előbb egy pár ilyen említettünk.

A nemi élet

többféleképpen árthat.

1. Tartós pszihikai izgalommal, nemi képzetekkel, amelyek végül betöltik az embert.

2. Túlzott nemi élvezetvággyal, ami szintén többféleképpen lehet káros.

a) Heves érzelmi hatások járnak vele, amilyen: a viszonzatlan szerelem, a nemi aktus következményeitől való félelem; így fél az ember terhességtől, fertőző betegségtől, drámai jelenetektől, törvény előtt való felelősségtől (szexuális perverzióknál) stb.; b) a szexuális kicsapongás az idegrendszer közvetlen kimerülését okozza; onániánál, egyéb szexuális aberácijóknál megszegyenyítő, deprimáló hangulat jár vele. Meg kell azonban itt jegyezni, hogy az onánia magában teljesen ártalmatlan és a »következményeit« csak a helytelen, ijesztő szuggesztiók okozzák. Azt meg kell határozottan mondani, hogy gyakran összetévesztik mégis a szexuális tevékenység indirekt következményeit, különösen a nemi betegségeket, a kicsapongás direkt következményeivel. Az igazat ki kell mondani: a nemi kicsapongás maga, még a legabnormisabb is, ha különben egészséges a kicsapongé, az idegrendszert közvetlenül alig bántja. Ami ártalom jár vele, az inkább a kedély béli affektusoktól és a kellemetlen szociális következményektől, vagy a nemi megbetegedésektől van.

Természetesen azért lehetnek kóros következményei az állandó túlingerlésnek, ha jórészt ezek a következmények inkább a velük járó szuggesztív és izgalmi tényezőknek tulajdoníthatják is. A nemi betegségek ellenben direkt is hatnak, miért specifikus elmebajokat okoznak (lásd a szifiliszt), – indirekt is, az affektusos következményekkel: a félelem attól, hogy a feleségét fertőzheti meg, az egészsége forog kockán, általában, a családi boldogságot veszélyezteti, stb. Mindezeknek jelentős hatásuk lehet a lélek épségére.

D) Általános rész

Láttuk az okokat, amelyek elme- vagy idegzavart hoznak létre és látjuk, hogy sokszor milyen rendkívül komplikáltak. Ritkán hat kizárólag egy ok. Az alapok mindig az öröklött hajlamosság; ennek oka a csiraplazma ártalma, amit rendszeren mérgezés, ezek közt is különösen alkohol okoz. Ezenkívül persze egészségtelen életmód, erős affektusok is. Az ideghigiéné feladata elhárítani az okokat, amelyek lelki és idegrendszeri megbetegedéseket okoznak. Érdekes kérdés, hogy nagyarányú kísérletek, statisztikák a feladat megoldásában nem segíthetnek-e? Minden okot teljesen megszüntetni persze nem lehet. Nem lehet egészen elkerülni a koponya és az agy sérüléseit, az infekciós megbetegedést, szuggesztíót, izgalmat. De ha meggondoljuk, hogy valamennyi ok közül a legjelentősebb szerep az öröklött hajlamosságnak jut, ennek az okaival foglalkozni kell.

Az elme- és idegmebetegedések száma majdnem minden civilizált országban növekedőben van. A berni statisztika

tikai hivatal adatai szerint Bern kantonban 1871-ben 2804 elmebeteg volt (5,6 ezreléke a lakosságnak) 1902-ben 4836 (8.2 ezrelék). A két adatgyűjtést egyforma módszerrel intézték, a másodikat nem pontosabban, mint az elsőt. Még jelentékenyebb¹ növekedést mutatott a Zürich kanton, bár itt tekintetbe kell venni, hogy a második számlálás pontosabb volt. Hasonló viszonyokat találunk egész Európában. Elme- és ideggógyító intézetek úgy szaporodnak mindenütt, mint a gomba. Idegesség, szellemi elégtelenség, jellemhibák, akaratgyengeség, idegzavarok versenyeznek abban, hogy az leletünket komplikálják és az embert általában szerencsétlenné tegyék. Megfelelően nő az öngyilkosságok száma is. A büntett se fogy és különösen a kóros természetük mindig gyakoribb és fejezettebb. Megpróbálják a dolgot magyarázni azzal, hogy a hasonló eseteket ma jobban figyelik, mint azelőtt, a beteget jobban ellátják, gyakrabban különítik el, úgy, hogy a növekedés csak látzólagos. Nem állítjuk, hogy az teljességgel nincsen így, de, magyarázatnak még sem elég; a többi tényezőt is látni kell, amelyekre szemet hunyni vagy elhallgatni őket nem lehet. Régjen, a régi jó időkben, a nem életrevaló, silányabb emberanyaggal rövidebben bántak el. óriási számú beteg lelket, amelynek örültsége nem volt nyilvánvaló, de amely a perverz hajlamaival, bűnözéssel, gázzal, iszákossággal, lopással, gyilkolással a társadalmat bántotta, egyszerűen kivégeztek, felakasztottak, lefejeztek; az eljárás sommás volt, de abban eredményes, hogy a megromlott ember nem szaporodott és az elfajult csira a társadalmat tovább nem

mételyezte. Egy csomó más elpusztult magától. Még igazi elmebajosokat is kivégeztek, elégettek, mint boszorkányokat. Ez mind nem is olyan régen volt; kétévszázadot alig kell visszafelé menni; az egész alig pár generáció. A mi jó-hiszemű, de sokszor teljesen helytelenül alkalmazott mai humanizmusunk az egész szomorú fajtát állami és magán-költségén tenyészti és házasodni, szaporodni engedi, míg a legegészségesebb, legnormálisabb, legerősebb; embereinket háborúiba ágyúötlékeknek küldi, békében a katonai szolgálattal immobilizálja, házasodásban hosszú időre akadályozza, ezzel a prostitúció, az alkohol, karjaiba kergeti, úgy, hogy mire a házasságig eljut, már a súlyos elfajulás lehetőségét adja a gyerekeinek. Ha a két nem leghitványabb alakjai bünt követnek el, lecsukják őket, ha azután pár, évi börtönnel szabadulnak, kint a gonosztetteiket folytatják, törvénytelen gyerekeket szülnek, akiket aztán lelencház, árvaház nevel – lehet-e csodálkozni azon, hogy a helytelen faji kiválogatás a szociálisan ártalmas lények rikító példáit termi? De ami mindennél rosszabb, ami a most megbeszélte helytelen kiválogatódást százszorosan hatványozza, az a rendszeres alkoholizálása az emberiségnek; ennek az alapja, igaz, ősrégi szokás, de valóságos dögvészévé csak a modern emberiségnek lett, mert az alkohol rendkívül olcsó előállítására a tömegekhez való eljuttatás előrehaladt technikája, a könnyű és gyors szállító módok a használatát hihetetlenül elterjesztették. A legszegényebb ördögi pár fillérért megszeresheti, úgy, hogy az elődeink alkalmi részegségei, a mai nép állandó csapásává, betegségévé: krónikus alkoholizmussá váltak.

A könnyű nyereség, amit az állam és a nagytőké az alkoholiparból szerez, ezt a két hatalmasságot a szociális átokkal szemben vakká tette. Nekik az a fontos, hogy a számadásaikat rendben tartsák, vagy hogy a zsebükét könnyen és gyorsan megtömjék; s erre a népetbolondító alkohol a legkényelmesebb eszköz, úgy, hogy a gyávákból és lelkiismeretlen önzőkből álló többség álszenteskedve dicséri az alkoholt és az absztinensekét nevelés tárgyává teszi. Csak a régebbi orosz monopóliumot kell nézni, csak látni kell, hogy amikor az intézményeire különben olyan büszke Svájc, a monopóliumot hozta, hogyan ígérte, hogy az alkoholjövedelme egy tizedét az alkoholizmus, ellen való küzdelemre fogja fordítani és hogy ehelyett pénzügyi érdekből ezt a tizedet is az eredeti rendeltetésétől hogyan vonja el, hogyan mindenféle kifogással használja fegyház és örültekháza építésére, szegény vándorok segítésére, elhagyott gyerekek nevelésére és mindenféle egyéb államháztartásbeli tátongó lyukak tömésére.

Mit mond a statisztika ott, ahol beszélnie szabad? Fennebb adtam néhány példát belőle. Az a tény, hogy az alkoholizmus visszafejlődése Svédországban és Norvégiában 50 év alatt megszüntette az elmebajok terjedését és növelte a szolgálatra alkalmas újoncok! számát, míg a többi ivó országokban az elme- és idegbajok terjednek: elég világosan mutatja, hogy hol kell keresni a baj fészket. Hogy hol, azt látni Amerikában és a mértékletességi egyesületek tagjai közt, az olyan országokkal szemben, ahol a korlátlan alkoholfogyasztás lehetséges. Szembeszökő és könnyen

megállapítható a bűntények szaporodása az alkoholfogyasztás arányában, a kevesbedése, ahol az alkoholfogyasztás csökken; ugyanez áll az öngyilkosságokra is. A büntettek és öngyilkosságok száma ellenben kitűnő mértéke a társadalom ideges elfajulásának is, bár az akut alkoholizmusnak is van itt hatalmas szerepe. Más körülmények, a nagyvárosi proletariátus szűk lakásokban való összezsúfoltsága, rossz táplálkozás, egészségtelen ipar természetesen szintén korcsosítják az idegrendszert; ez a terület azonban statisztikának nehezebben hozzáférhető, különösen a helytelen, faji kiválogatástól választható el nehezen és az alkoholizmustól, míg ez utóbbinak szerepe a különböző, fennebb leirt összehasonlításokkal, módszerekkel kísérletileg is pontosan megállapítható. Bár igaz, hogy a lengyelországi, oroszországi, városi zsidók tengődő, egészségtelen élete mutatja ennek a következményeit alkohol nélkül is.

Különösen sokat ígér az 1919. februárjában teljesen keresztülvitt alkoholtilalom az Egyesült Államok és Kanada területén. Az emberi, különösen a férfi emberi lelki élet durvaságainak a törvény előreláthatólag véget vet. Remélem, hogy a nők választójogának terjedésével Amerika példája az egész földkerekségen, fokozatosan, követődni fog. A világháború még két másik jelenséget hozott: a *háborús pszichozisét* és a *háborús neruózisét*. Az első könnyebb, múltó *affektív szuggesztiós* hatás; megfigyelhető volt valamennyi hadviselő ország, de még a semleges államok elvakult sovíniszta, hisztériára hajlamos emberei közt is. A háborús pszichózis kezd lassan kialudni.

A háborús idegesség a mélyebb, szintén hisztériás alapon fejlődő neurózis. Katonákon, tiszteken, nagy csatában, nagy félelmi affektusok hatása alatt keletkezett; nem a lélek sovíniszta zavara, hanem mindenféle ideges, testi zavar az összetevője; bénulás, fájdalom, görcs, dadogás, hisztériás némaság, súlyos reszketések a megjelenési formái.

Különösen *Nonne* ír le 285 ilyen, hipnózissal többnyire eredményesen kezelt esetet. A müncheni Willibald *Sauer* doktor szintén beszámol súlyosabb, hasonló esetekről, amiket a *Fronk*-féle, hipnózissal kombinált pszichoanalitikus módszerrel gyógyított. A két szerzőre felhívom a figyelmet. Mint a karlsruhei *Brauns Arthur*, a müncheni *Sauer* is azok közé a ritka német orvosok közé tartozik, akik a hipnózisnak a pszichoanalízissel való feltűnően bevált kombinálásával tudnak idegbetegeket gyógyítani

TARTALOM-MUTATÓ

Bevezetés (Írta dr. Décsi Imre)	Oldal
Forel.....	5
Magyarázó jegyzetek.....	15
AZ IDEGRENDSZER BETEGSÉGEI	
Általános fogalmak az elme- és idegbetegségekről.....	21
Az érzékelés zavarai.....	26
Téboly és emlékezethamisítás.....	29
Idegen kényszersugallat.....	29
Az emlékezet meghamisítása.....	30
A gondolkodás zavara.....	30
Negativizmus.....	31
Az emlékezet zavarai.....	34
A szerves amnézia.....	34
Kettős öntudat.....	35
A kedély és az érzelem zavarai.....	35
Apátia.....	36
Az akarat és a mozgás zavarai.....	37
Idegzavar, mely nem a szellemi működés zavara.....	38
A görcs.....	40
Fejlődéstani vagy ontogenefikus folyamat.....	43
Öröklődött folyamat.....	43

Az elme- és idegbajok vagy abnormitások áttekintése ..	45
1. csoport: Fejlődési betegségek (az ontogénia zavarai)	45
A) Az idiotizmus és a világrahozott szerves idegbajok	46
a) A kretinizmus	47
b) A mikrokefália (kisfejtőség)	47
c) Porenkefália	47
d) Hidrokefália (vízfejtőség)	48
e) Egyéb agyhibák	49
f) Idiotizmus látszólag ép agyvelővel	49
Az idiotizmus	50
B) Imbecillitás vagy gyengeelméjűség	52
a) Szellemileg (intellektuálisan) gyengeelméjű.....	53
b) Az érzelmi gyengeség	53
c) Az akaratgyengeség	54
2. csoport: Öröklődő elme- és idegbajok (A késői filogénia zavarai)	56
A szexuális abnormitások	58
a) Fokozott vagy korai fejlődés	58
b) A nemi ösztön fejlődésének hiánya vagy csökkent volta	58
c) A nemi perverziók.....	59
Híphondria	60
Kényszerű gondolatok	61
Konstitucionális kedélyi elváltozás	63
A hisztéria.....	65
3. csoport: A szerzett elme- és idegbetegségek.....	68
A) Epilepszia	68
B) Funkcionális elmebajok és funkcionális ideges betegségek	70
Térbolyodottság	70
Szerzett, előrehaladó elmebetegségek	71
Funkcionális ideges betegségek.....	71
C) Az idegrendszer mérgezései.....	73

	Oldal
<i>a)</i> Könnyen oldódó mérgek	75
<i>b)</i> Nehezen oldódó, a szervezetben megmaradó mérgek	79
<i>D)</i> Az idegrendszer fertőzései	80
<i>E)</i> Különféle gócos megbetegedések-okozta elme- és ideg- bajok	81
<i>F)</i> Általános anyagcserebetegségek	82
<i>G)</i> Kimerülés	83
4. csoport: Sorvadás, visszafejlődés okozta lelki- és ideg- zavarok	84
Az elme- és idegzavarok okai	86
<i>A)</i> Öröklés és blasztoftória	86
<i>β)</i> Kóros hajlamot okozó tényezők az egyéni élet folyamán ..	97
<i>C)</i> Szerzett okok	97
1. Tisztán testi okok	97
2. Tisztán lelki okok	100
3. Vegyes testi és lelki okok	106
<i>D)</i> Általános rész	108